

دخورو امامانو

(ابو جنيفه، شافعي، مالك او احمد، رحمت الله عليهم)

عقيدہ

په پښتو ژبه

ليکنه

دكتور / محمد بن عبد الرحمن الخميس

د چاپولو او خپروولو اداره

د اسلامي چارو او اوقافو او دعوت او لارښوونې وزارت

سعودي عربستان

۱۴۳۵ هـ

وزارة الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد ، ١٤٢٢ هـ (ح)

فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

الحميس، محمد بن عبدالرحمن

اعتقاد الأئمة الأربعة-- الرياض .

١٤٨ ص ، ١٢ × ١٧ سم

ردمك: ٤ - ٣٨٧ - ٢٩ - ٩٩٦٠

(النص باللغة البشتو)

١- العقيدة الإسلامية ٢- الأئمة الأربع أ- العنوان

٢٢/٣٤٦٤

دبوي ٢٤٠

رقم الإيداع: ٢٢/٣٤٦٤

ردمك: ٤-٣٨٧-٢٩-٩٩٦٠

الطبعة الرابعة عشرة

١٤٣٥ هـ

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا
 * يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِغِ
 اللَّهُ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾^(۱).

أما بعد:

ما يو پراخه بحث (خبرنه) د(اصول دين)^(۲) دامام
 ابو حنيفه رحمه الله عليه په نظر كې تر عنوان لاندي
 ددوكتورا دعلمي درجې دلاس ته راوړلو لپاره سر ته
 ورسوله، چي دهغي سرزوي ددريو امامانو: مالك،

بي ډير نارينه او ښځي خواره واره كميدي، او له هغه خدای
 نه وويرېږي چي دهغه په نامه يو له بل نه سوال كوي، او
 دصلهء رحمي (خپلوي) له پريكولو نه وويرېږي، بيله شكه چي
 خدای ستاسو (پر ټولو اعمالو او حالاتو) څارونكي دي».

(۱) دالاحزاب سورت، ۷۰-۷۱ آيت، ترجمه: هاي مؤمنانو له خدای
 نه وويرېږي، او رشتيا خيره وواياست تر څو ستاسو اعمال
 اصلاح كړي، او گناهونه مو وبخښي، او څوك چي دخدای او
 رسول پروي كوي بي شكه لويه كاميابي يي لاس ته راوړه».

(۲) اصول دين وديني عقائدو ته ويلي كيږي، لكه په خدای او
 دهغه په صفاتو باندي ايمان لرل، او ملائكو او پيغميرانو او
 آخرت باندي ايمان لرل، او داسي نور. (زېاپرونكي)

شافعي، او احمد رحمہ اللہ عليهم دعقيدي بيان هم په
خنځ کبني نيولی وه.

بعضي نيکو ورونو زما شخه وغوښتل چي
ددغو دريو امامانو عقیده په مستقل شکل سره
وليکم، چي دا دی دڌلورو وارو امامانو دعقيدي
ديان دکار دتکميل لپاره مي دامام ابو حنيفه عقیده
هم دتوحيد، قضاء وقدر، ايمان، او صحابه وو په باره
کي، او دهغه دريځ مي دعلم کلام په اړه دخپل
بحث له مقدمي نه خلاصه، او ددريو امامانو دعقيدي
سره مي يو ځای وليکه.

له خدای ﷻ نه غواړم چي دغه عمل خاص
دخپلي رضا لپاره وگرځوي، او موږ ټولو ته توفيق را
په برخه کړي چي دقرآن هداياتو او دپيغمبر ﷺ
دستو پيروي وکړو.

والله من وراء القصد، وهو حسبنا ونعم الوكيل.
وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين.

محمد بن عبد الرحمن الخميس

اول مبحث

څلور واره امامان (ابو حنيفه، مالك، شافعي او احمد
رحمة الله عليهم) دایمان له مسئلي نه پرته، داصول دین
دنورو ټولو مسائلو په هکله یو نظر لري:

دڅلورو امامانو: ابو حنيفه، مالك، شافعي، او احمد
رحمة الله عليهم عقیده هماغه عقیده ده چې په قرآن او
حدیث کي بیان شوی، او داصحابو کرامو او
تابعینو^(۱) عقیده ده.

او دخدای ﷻ په فضل سره ددغو امامانو په مینځ
کي ددین داصولو په هکله هیڅ ډول اختلاف نشته، او
په خدای ﷻ او دهغه په صفاتو ایمان لرل، او دا چې
قرآن دخدای ﷻ کلام دی او مخلوق ندی، او په ایمان
کي دزړه او دژبي تصدیق حتمي دی، په ټولو دغو

(۱) تابعین هغه کسانو ته ویل کیږي چې صحابه، کرام یي لیدلي
وي خو پیغمبر ﷺ یي نه وي لیدلي، او دصحابه وو او دقرآن
وسنت په طریقه باندې ثابت قدم پاته شوي وي. (زېهارونکی)

مسائلو کي دوی ټولو یو نظر درلود، او دوی داهل کلام^(۱) ددلو لکه جهمیة^(۲) او داسي نورو دلو، او کوم چي دیونان د فلسفي او اهل کلام د مذهبونو څخه متأثره وو، دهغوی (پر عقایدو باندي سخت) تنقید او تردید کاوه، لکه څنگه چي شیخ الاسلام ابن تیمیه وایي: «... او پر بندگانو باندي دخدای ﷻ درحمتونو څخه

(۱) اهل کلام هغه کسانو ته ویل کیږي چي په دعقایدو په مسائلو کي د علم کلام نه استفاده کوي.

او علم کلام هغه علم دی چي داسلامي عقایدو د اثبات لپاره د منطقي او فلسفي اصولو او بنسټونو نه استفاده کوي، او پدی برخه کي عقلي دلائل پر شرعي دلائلو (قرآن او حدیث) باندي مقدم بولي. (ژبلاړونکی)

(۲) جهمیة داهل سنت وجماعت د مخالفو دلو څخه یوه ډله ده چي دیهودو او مشرکینو او د فلسفي افکارو نه متأثر دي، او جهمیة دخدای ﷻ له صفاتو او نومونو، او په آخرت کي دخدای د لیدلو، او د قبر عذاب، او صراط نه انکار کوي، او وایي چي خدای ﷻ په هر محای کي دی، او وایي چي قرآن مخلوق دی، ددی ډلي مؤسس جهنم بن صفوان دی. (ژبلاړونکی)

نور- چي په امت کي درینستني ژبي خاوندان وو، (هغوي) داهل کلام (دډلو) لکه جهیمه وو پر عقیده باندي نیو کي کولي، کومه عقیده چي دقرآن، ایمان، او دخدای ﷻ دصفتو په باره کي درلوده، او دسلف صالح^(۱) پر دی عقیده باندي په اتفاق سره معتقدوو چي خدای ﷻ په آخرت کي لیدل کيږي، او قرآن دخدای ﷻ کلام دی، او مخلوق ندی، او په ایمان کي دزړه او ژبي تصدیق ضروري خبره ده..»^(۲).

او همدارنگه (ابن تیمیه) وايي: «تول مشهور امامان دخدای ﷻ صفات ثابتوي، او وايي: چي قرآن

(۱) سلف صالح هغه کسانو ته ويل کيږي چي داسلام په شروع په اولو دريو پيړيو کي يي ژوندکاوه او دقرآن او حديث متابعت يي کاوه او بدعت يي منځ ته ندي راوړي، او دا کسان عبارت دي له: صحابه وو، تابعينو، او تبع تابعين چي دصحابه وو او تابعينو پيروي يي کړي وي. (ژباړونکي)

(۲) کتاب الايمان صفحه ۳۵۰-۳۵۱، ددار الطباعه المحمديه چاپ، دمحمد الهراس په تعليق سره.

دخدای ﷻ کلام دی او مخلوق ندی، او وایي: چي خدای ﷻ په آخرت کي لیدل کيږي. همدا دصحابه وو، او تابعینو، او (دپیغمبر ﷺ) داهل بیت، او نورو مذهب دی، (او همدارنگه) دمعترو امامانو لکه: مالک بن انس، ثوري، لیث بن سعد، اوزاعي، ابو حنیفه، شافعي او احمد مذهب هم همدا دی»^(۱).

او دشیخ الاسلام ابن تیمیه نخخه دشافعي دعقیدی په باره کي پوښتنه وشوه، په جواب کي یي وویل: «دشافعي ﷺ عقیده دامت دسلف صالحو عقیده ده لکه: ثوري، اوزاعي، ابن مبارک، احمد بن حنبل، او اسحاق بن راهویه، او همدا دمعترو مشایخو لکه: فضیل بن عیاض، ابو سلیمان داراني، سهل بن عبد الله تستري، او نورو عقیده ده، ځکه چي ددی امامانو او ددوی په شان نورو (امامانو) په مینځ کي هیڅ ډول اختلاف

(۱) منهاج السنة ۱۰۶/۲.

ددین داصولو په باره کې وجودنلري، او دابو حنیفه عقیده هم همدا ده، ځکه له کومه چې دده عقیده (مور ته) دتوحید او قضاء و قدر او نورو ورته مسائلو په باره کې ثابته ده، نو هغه ددی تیرو علماوو دعقیدې سره پوره سمون لري او ورسره موافقه ده، او دصحابه وو او تابعینو هم همدا عقیده ده لکه څنگه چې په قرآن او حدیث کې بیان شوي ده»^(۱).

او علامه صدیق حسن خان هم همدا نظر غوره کړیدی لکه څنگه چې وايي: «زموږ مذهب او دسلف صالح مذهب دادی چې په: اثبات بيله تشبيه او تنزیه بيله تعطیل^(۲) باندي عقیده لرو، او همدا داسلام دامامانو لکه:

(۱) مجموع الفتاوی ۲۰۶/۵.

(۲) اثبات بيله تشبيه دی ته وايي: چې دخداي ﷻ لپاره دده دشان سره لایق صفات ثابت شي کوم چې په قرآن او سنت کې راغلي وي، بيله دی چې هغه دمخلوقاتو دصفاتو سره مشابه کړو.

مالك، شافعي، ثوري، ابن المبارك، امام احمد او نورو ... مذهب دی، ځکه چې ددوی په مینځ کې هېڅ اختلاف پدې باره کې نشته، او دابو حنيفه هم همدا عقیده ده، ځکه کومه عقیده چې لده نه ثابتې ده هغه ددی (تېرو) علماوو له عقیدې سره سمون لري، او دا هغه عقیده ده چې قرآن او حدیث (دهغي) بیان کړېدی»^(۱).

او دادی مورې (په راتلونکې صفحاتو کې) دڅلورو واپرو امامانو: ابو حنيفه، مالك، شافعي، او احمد رحمة الله عليهم داقوالو يوه برخه ددين داصولو دمسائلو په باره کې را نقلوو، او همدارنگه به ددوی موقف دعلم کلام په اړه (هم) بيان کړو.

او تنزيه بيله تعطيل دی ته وايي: چې خدای ﷻ له ټولو بدو او ناخوښه صفاتو نه پاک او مبرا وټولو، بي له دی نه چې نیک او ښه صفات ځېني نفي کړو. (ژباړونکی)
 (۱) قطف الثمر ۴۷-۴۸ صفحه.

دوهم مبحث

دامام ابو حنيفه رحمة الله عليه عقیده:

أ- دتوحيد په باره كي دامام ابو حنيفه اقوال:

اول: دتوحيد په باره كي دده عقیده، او دمشروع
توسل (وسيله نيولو) بيان، او دنامشروع توسل
(وسيله نيولو) بطلان:

(۱) ابو حنيفه وايي: «هيچ چا ته نه بنايي چي ييله
خدای ﷻ نه بل خوك ددوعا وسيله وگرځوي،
او كومه مشروع دوعا چي مور ته په هغه امر
شوي هغه ده چي دخدای ﷻ لډي قول شخه
اخيستل شوى ده: ﴿وَلِلّٰهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰى
فَادْعُوْهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْ اَسْمَائِهِ
سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴾^(۱)...»^(۲)

(۱) دالاعراف سورت، ۱۸۰ آيت، ترجمه: «او خدای ﷻ لره نيك
نومونه دي، نو په هغه باندي هغه (خدای ﷻ) وبولي او ورته
دوعا وكړي، او هغه كسان چي دده په نومونو كي كوږدوالى نه
كار اخلي، هغوى ته به ژر دخپلو اعمالو سزا ور كړل شي».

(۲) الدر المختار مع حاشية ردالمحتار ۶/۳۹۶-۳۹۷.

- (۲) او وايي: «مکروه ده چي څوک په دوعا کي وويي: دفلاني شخص په حق، او يا ستا دنبيانو او رسولانو په حق، او دييت الله په حق، او دمشعر حرام (مزدلفي) په (حق)، ستا څخه سوال کوم»^(۱).
- (۳) او وايي: «هيچ چا ته نه بنايي چي په خپله دوعا کي بيله خداى ﷻ نه بل څوک ددوعا وسيله وگرځوي، او زما په نظر مکروه ده چي (په خپله دوعا کي) وويي: ستا دعرش دعزت په مقام^(۲)، او

- (۱) شرح العقيدة الطحاوية ۲۳۴ صفحه، واتحاف السادة المتقين ۲۸۵/۲، او شرح الفقه الأكبر دعلي القاري تأليف ۱۹۸ صفحه.
- (۲) دامام ابو حنيفه او محمد بن الحسن (دده شاگرد) په نزد مکروه ده چي څوک په خپله دوعا کي وويي: «اللهم إن أسألك بِمَعْقِدِ الْعِزِّ مِنْ عَرْشِكَ»، (الهي زه ستا دعرش دعزت په مقام باندې ستا څخه سوال کوم)، حکه چي کوم آيت يا حديث ددی په جواز کي ندی راغلی، خو ابو يوسف (دابو حنيفه بل شاگرد) هغه جائز بولي نظر پدی حديث چي وايي ديغمبر ﷺ له دوعا څخه دا وه (چي ويل يي): «اللهم إني أسألك بمعاقد العز من عرشك ومنتهى الرحمة من كتابك».. او دا-

يا ستا د مخلوقاتو په حق (ستا شخصه سوال كوم)»^(۱).
 (۴) او وايي: «خدای جلّ جلاله د مخلوقاتو په صفاتو نشي
 موصوف كيدلای، او غضب او رضا دده له

حديث بيهقي په الدعوات الكبيرة - لکه څنگه چې په بنايه
 ۳۸۲/۹، او نصب الراية ۲۷۲/۴ كي راغلي - ذكر كړي
 دی، ولي دهغه په سندكي دري داسي علتونه شته چې هغه
 ضعيفوي، او هغه دادي:

۱- داود بن ابي عاصم دابن مسعود شخصه حديث ندى اوريدلى.
 ۲- عبدالملك بن جريح مُدلس دی او ارسال كوي. (مُدلس هغه
 دی چې له بل چا نه هغه حديث روايت كړي چې حُني
 اوريدلى يي نه وي او اوريدونكي ته داسي وښيي چې گواكي
 له هغه نه يي اوريدلى دی، او يا دا چې خپل شيخ په خپل
 مشهور نامه ذكر نكړي).

۳- عمر بن هارون په درواغو ويلو متهم دی، نو ځكه خو ابن
 الجوزي - لکه څنگه چې په بنايه ۳۸۲/۹ كي راغلي -
 وايي: «دا حديث يي له شكه موضوع حديث دی، لکه څنگه
 چې دهغه له سند نه معلومه ده».

تهذيب التهذيب ۱۸۹/۳، ۴۰۵/۶، ۵۰۱/۷، او تقريب
 التهذيب ۵۲۰/۱ دي وکتل شي.

(۱) التوسل والوسيلة ۸۲ صفحه، او شرح الفقه الاكبر ۱۹۸ صفحه.

صفتونو نه دوه بلا کیف^(۱) صفتونه دي، او دا داهل سنت وجماعت قول دی، او هغه (خدای ﷻ) په غضب کېږي، او راضي کېږي، او نه بنایي چې وویل شي: چې غضب دده عذاب دی، او رضا دده ثواب دی، او خدای ﷻ په هغه څه موصوفو چې ده خپل ځان په هغه موصوف کېږي دی: هغه یو دی، بي پروا دی (چا ته محتاج نه دی)، نه یې څوک زیږولي دي، او نه له چا نه زیږېدلی دی، هیڅ څوک هغه ته ورته ندی، ژوندی دی، قادر دی، اوریدونکی دی، لیدونکی دی، عالم دی، دخدای ﷻ لاسونه دهغوی پر لاسونو سربیره دي، (او دده لاسونه) د مخلوقاتو د لاسونو په شان ندي، او مخ

(۱) بلا کیف شخه مراد دادی چې ددی صفاتو کیفیت او څرنگوالی موږ ته ندی معلوم. (ژباړونکی)

- (وجه) بي د مخلوقاتو د مخونو په شان ندى»^(۱).
- (۵) او وايي: «او خداى ﷻ لاس، مخ، او نفس لري، لکه څنگه چې په قرآن کې خداى ﷻ ذکر کړي دي، نو مخ او لاس او نفس چې خداى ﷻ په قرآن کې ذکر کړيدي، هغه دده بلا كيف صفتونه دي، او نه بنيابي وويل شي: چې لاس دده قدرت او يا نعمت دى، ځکه پدى خبره کې دخداى ﷻ د (يوه) صفت (يعني د لاس د صفت) بطلان دى، او دا د قديره وو او معتزله وو^(۲) قول دى»^(۳).
- (۶) او وايي: «وهيچ چاته نه بنيابي چې دخداى ﷻ

(۱) الفقه الايسط ۵۶ صفحه.

(۲) قدریه او معتزله هغو کسانو ته ويل کېږي چې د اهل سنت او جماعت پر خلاف دخداى ﷻ ازلي صفات نفسي کوي او نه يې مني، او په دې عقیده دي چې خداى ﷻ دانسان د افعالو خالق ندى، بلکه خپله انسان دخپلو افعالو خالق دى، او عقیده لري چې خداى ﷻ په آخرت کې نه ليدل کېږي، او دخداى ﷻ علم په ازل کې نه مني. (ژباړونکى)

(۳) الفقه الاکبر ۳۰۲ صفحه.

ذات په هکله (له خپل ځان) نه څه ووايي، بلکه هغه به په هغه شيانو (صفاتو) موصوفوي چي خپله يي خپل ځان په هغه موصوف کړي دی، او له خپل ځان نه به دهغه په باره کي څه نه وايي، هغه مبارك او لوی ذات دی، او دتولو مخلوقاتو رب او پالونکی دی»^(۱).

(۷) او کله چي دخدای ﷻ له بنکته کيدو څخه وپوښتل شو، ويي ويل: «بلا کيف بنکته کيږي»^(۲).

(۸) او وايي: «او له خدای ﷻ نه له لوړ (اوچت)

(۱) شرح العقيدة الطحاوية ۴۲۷/۲، ددوکتور عبد الله التركي تحقيق، او جلاء العينين ۳۶۸ صفحه.

(۲) عقيدة السلف اصحاب الحديث ۴۲ صفحه، ددار السلفية چاپ، او الأسماء والصفات دييهقي تأليف ۴۵۶ صفحه، او کوثري دهغه په باره کي سکوت کړيدی (يعني هغه يي رد کړی ندي)، او شرح العقيدة الطحاوية ۲۴۵ صفحه، دناصر الدين الباني په تخريج، او شرح الفقه الاکبر دعلي القاري تأليف ۶۰ صفحه.

لوري نه سوال کيږي، نه له ښکته نه، ځکه چې ښکته والی هیڅکله در بوییت او الوهیت^(۱) له صفاتو نه ندي^(۲).

(۹) او وايي: «او خدای ﷻ په غضب کيږي، او راضي کيږي، او نه ښايي چې وویل شي: چې غضب دهغه عذاب دی، او رضا دهغه ثواب دی»^(۳).

(۱۰) او وايي: «او (خدای ﷻ) د مخلوقاتو له هیڅ شی سره مشاهت نه لری، همیشه په خپلو نومونو او صفاتو (موصوف) وو، او دی»^(۴).

(۱) در بوییت معنی داده چې خدای ﷻ دتولو کائناتو خالق او پالونکی دی، د الوهیت معنی داده چې دتولو انواعو دعبادت مستحق یوازي خدای ﷻ دی. (ژباړونکی)

(۲) الفقه الاوسط ۵۱ صفحه.

(۳) الفقه الاوسط ۵۶ صفحه، او کوثري دهغه په باره کي سکوت کړیدی.

(۴) الفقه الاکبر ۳۰۱ صفحه.

(۱۱) او وايي: «او دخداى ﷻ صفات د مخلوقاتو د صفاتو څخه بيل دي، (هغه) عالم دى او پوهېږي، خو نه زموږ د پوهې په شان، او (پر هر شى) قادر دى خو نه زموږ د قدرت په شان، او ويښ، خو نه زموږ د ليدلو په شان، او اورى، خو نه زموږ د اوريدلو په شان، او خبرې كوي خو نه زموږ د خبرو كولو په شان»^(۱).

(۱۲) او وايي: «خداى ﷻ د مخلوقاتو (په هېڅ يو) صفت نشي موصوف كيدلاى»^(۲).

(۱۳) او وايي: «او څوك چې خداى ﷻ د بشري صفاتو نه په يو صفت موصوف كړي، هغه كافر دى»^(۳).

(۱) الفقه الاكبر ۳۰۲ صفحه .

(۲) الفقه الاوسط ۵۶ صفحه .

(۳) العقيدة الطحاوية الدباني په تعليق ۲۵ صفحه .

(۱۴) او وايي: «او صفات يې (دوه قسمه) دي: ذاتي^(۱) دي، او فعلي^(۲)، ذاتي صفات عبارت دي له: ژوند، قدرت، علم، خبري کول، اوریدل، لیدل، او اراده. او فعلي صفات عبارت دي له: پیدا کول، روزي ورکول، نوی پیدا کول، ابداع، صنع، او نور فعلي صفات، او همیشه په دغه صفاتو او نومونو موصوف وو او دی»^(۳).

(۱۵) او وايي: «او (خدای ﷻ) همیشه (له ازل نه) په خپل فعل سره کوونکی دی، او فعل (دخدای

(۱) ذاتي صفات هغه دي چې خدای ﷻ يې په ضد او نقيض سره نه موصوف کيږي، لکه: علم چې ضديي جهل دی، او خدای ﷻ په جهل نشي موصوف کيدای. (ژباړونکی)

(۲) فعلي صفات هغه دي چې خدای ﷻ د هغه په ضد موصوف کيدای شي، لکه: پیدا کول او نه پیدا کول، روزي ورکول او نه ورکول، چې دواړه خدای ﷻ ته نسبت کيدای شي. (ژباړونکی)

(۳) الفقه الاکبر ۳۰۱ صفحه.

ﷺ) ازلي صفت دی، او فاعل خدای ﷻ دی،
 او فعل بي ازلي صفت دی، او مفعول (چي الله
 پیدا کړی) مخلوق دی، او دخدای ﷻ فعل
 مخلوق ندی»^(۱).

(۱۶) او وايي: «ثوك چي ووايي: نه پوهېږم چي خدای
 ﷻ په آسمان کي دی او که په ځمکه کي؟ هغه
 کافر دی، او همدارنگه ثوك چي ووايي: خدای
 ﷻ پر عرش دی، خو نه پوهېږم چي عرش په
 آسمان کي دی او که په ځمکه کي (نو هغه
 هم کافر دی)»^(۲).

(۱۷) او دهغه ښځي په جواب کي چي له ده نه يي

(۱) الفقه الاکبر ۳۰۱ صفحه.

(۲) الفقه الاوسط ۴۶ صفحه، او دغه لفظ شيخ الاسلام ابن
 تيميه هم په مجموع الفتاوى ۴۸/۵، او ابن القيم په اجتماع
 الجيوش الاسلاميه صفحه ۱۳۹، او ذهبي په العلو ۱۰۱-۱۰۲
 صفحه، او ابن قدامه په العلو ۱۱۶ صفحه، او ابن ابى العز په
 شرح العقيدة الطحاوية ۳۰۱ صفحه کي نقل کړيدي.

وہو ٺٺل: ستا رب چي ته بي عبادت کوی چيري
 دی؟ (هغه) وويل: «بيشڪه خدای ﷻ په آسمان
 کي دی نه په ځمکه کي، چا ورته وويل: آيا
 دخدای ﷻ دی قول ته نه گوري چه وايي:
 ﴿وَهُوَ مَعَكُمْ﴾^(۱) (هغه) وويل: دا ددی په شان
 ده چي وچا ته وليکی: زه له تا سره یم، او ته له
 هغه څخه (ليري) او غائب يي»^(۲).

(۱۸) او وايي: «خدای ﷻ لاس ددوی پر لاسونو
 برسیره دی، (او دده لاسونه) دمخلوقاتو دلاسونو
 په شان ندي»^(۳).

(۱۹) او همدا رنگه وايي: «بيله شکه چي خدای ﷻ په
 آسمان کي دی نه په ځمکه کي، نو چا ورته وويل

(۱) دالحديد سورت، ۴ آيت، ترجمه: «او (خدای ﷻ) ستاسو
 سره دی».

(۲) الاسماء والصفات ۴۲۹ صفحہ.

(۳) الفقه الايسط ۵۶ صفحہ.

چي دخداى ﷻ دا قول ته نه گورى چي وايي:
«وَهُوَ مَعَكُمْ» ^(۱)؟ (هغه) وويل: دا ددى په شان
 ده چي ته چا ته ووايي: زه ستا سره يم، او ته له
 هغه نه (ليري) او غائب يي» ^(۲).

(۲۰) او وايي: «خداى ﷻ مخکي لدی نه چي دموسى
 الطيب: سره خبري وکړي متکلم (خبري کونکى)
 وو» ^(۳).

(۲۱) او وايي: «او خداى ﷻ په خپل کلام سره متکلم
 (وياند) او خبري کونکى وو، او کلام د(هغه)
 ازلي صفت دى» ^(۴).

(۲۲) او وايي: «او خداى ﷻ خبري کوي نه زمور:

(۱) دالحديد سورت، ۴ آيت، ترجمه يي تيره شوى ده.

(۲) الاسماء والصفات ۱۷۰/۲ .

(۳) الفقه الاکبر ۳۰۲ صفحه.

(۴) الفقه الاکبر ۳۰۱ صفحه.

دخبرو کولو په شان»^(۱).

(۲۳) او وايي: «او موسى عليه السلام دخدای جل جلاله خبري

واوریدی، لکه څنگه چې خدای جل جلاله وايي:

﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا﴾^(۲)، او خدای جل جلاله

مخکې لدی نه چې له موسى عليه السلام سره خبري

وکړي، متکلم وو (يعني دکلام په صفت

موصوف وو)^(۳).

(۲۴) او وايي: «او قرآن دخدای جل جلاله کلام دی، په

مصحفونو کې ليکل شوی، په زړونو کې حفظ

شوی، په ژبو باندي قراءت شوی، او پر پيغمبر

عليه السلام نازل شوی دی»^(۴).

(۱) الفقه الاکبر ۳۰۲ صفحه.

(۲) دالنساء سورت، ۱۶۴ آيت، ترجمه: «او خدای جل جلاله له موسى عليه السلام سره خبري وکړي».

(۳) الفقه الاکبر ۳۰۲ صفحه.

(۴) الفقه الاکبر ۳۰۱ صفحه.

(۲۵) او وايي: «او قرآن مخلوق ندي»^(۱).

ب- دقضاء او قدر په باره کي دامام ابو حنيفه اقوال:

(۱) يو څوک امام ابو حنيفه ته راغي، او له ده سره يي

دقضاء و قدر په باره کي خبري او بحث وکړ، نو

ده (ابو حنيفه) ورته وويل: «آيا نه پوهيږي څوک

چي دقضاء و قدر په باره کي بحث او خبري

کوي دهغه چا په شان دي چي دلمر و سترگي ته

گوري، چي څومره زياد ورته گوري هغومره به

زياد حيران (او سرگردان) شي»^(۲).

(۲) امام ابو حنيفه وايي: «او خدای ﷻ له ازل نه

په ټولو شيانو عالم وو مخکي لدی نه چي هغه

پيدا کړي»^(۳).

(۳) او وايي: «خدای ﷻ هغه څه چي پيدا شوي نه

(۱) الفقه الاکبر صفحه ۳۰۱.

(۲) قلائد عقود العقبان (ق-۷۷-ب).

(۳) الفقه الاکبر ۳۰۲-۳۰۳ صفحه.

وي دعدم په حال کي په هغه عالم وي، او پوهيري چي دهغه پيدائش به څنگه وي، او خدای ﷻ هغه څه چي موجوداو پيدا دي دوجود په حالت کي په هغه عالم وي، او پوهيري چي فنا به يي څنگه وي»^(۱).

(۴) او وايي: «او (دهر شي) تقدير يي په لوح محفوظ کي ليکلی دی»^(۲).

(۵) او وايي: «او مور پدی اقرار کوو چي خدای ﷻ قلم ته امر وکر چي وليکي، نو قلم وويل: ای زما ربه څه وليکم؟ خدای ﷻ وويل: هغه څه وليکه چي دقيامت تر ورځي پوري پيدا کيدونکي دي، خدای ﷻ فرمايي: ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ

(۱) الفقه الاکبر ۳۰۲-۳۰۳ صفحه .

(۲) الفقه الاکبر ۳۰۲ صفحه .

* وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَظَرٌّ ^(۱) « ^(۲) .

(۶) او وايي: «او هيڅ شى په دنيا او آخرت كې دخداى جل جلاله له ارادى نه پرته نه واقع كېږي» ^(۳) .

(۷) او وايي: «خداى جل جلاله ټول شيان پيدا كړيدي، (خو) نه له بل شي نه» ^(۴) .

(۸) او وايي: «او خداى جل جلاله د شيانو له پيدا كولو نه مخكې خالق او پيدا كونكى وو (يعني پيدا كولو او خلق كولو صفت په ازل كې ورته ثابت وو)» ^(۵) .

(۹) او وايي: «مور: پدى اعتراف كوو چې بنده دخپلو

(۱) د القمر سورت، ۵۲-۵۳ آيت، ترجمه: «او هر څه چې يې كړې دي په هغه كتابو كې چې (ملائكو ليكلي دي) درج دي، او (ددوى له اعمالو نه) هر وړ كوتى او لوى (ددوى) په (صحيفو) ليكلي دي».

(۲) الوصية مع شرحها ۲۱ صفحه.

(۳) الفقه الاكبر ۳۰۲ صفحه .

(۴) الفقه الاكبر ۳۰۲ صفحه.

(۵) الفقه الاكبر ۳۰۴ صفحه .

اعمالو، او اقرار، او معرفت سره مخلوق دی، او کله چي فاعل او کوونکی (بنده) مخلوق وي، نو اعمال به بي هرو مرو مخلوق وي»^(۱).

(۱۰) او وايي: «دبندگانو تول اعمال لکه: حرکت او سکون ددوی کسب او عمل دی، او خدای جلّ جلاله دهغه پيدا کونکی او خالق دی، او هغه تهل (خدای جلّ جلاله) په اراده او علم او قضاء و تقدیر سره دي»^(۲).

(۱۱) او وايي: «او دبندگانو تول اعمال لکه حرکت او سکون حقیقتاً ددوی له کسب او عمل څخه دي، او خدای جلّ جلاله دهغه خالق دی، او دا تهل دخدای جلّ جلاله په علم او اراده او قضاء او تقدیر سره دي، او طاعتونه او بڼه اعمال تهل دالله تعالی په امر، محبت، رضا، علم، اراده، قضا او تقدیر

(۱) الوصیة مع شرحها ۱۴ صفحه .

(۲) الفقه الاکبر ۳۰۳ صفحه .

سره دي، او بد اعمال ټول دخدای ﷻ په علم او قضاء او تقدير او اراده سره دي، (خو) نه دهغه په محبت او رضایت او امر سره»^(۱).

(۱۲) او وايي: «او خدای ﷻ مخلوقات دکفر او ایمان څخه سالم (خالي) پیدا کړي دي»^(۲)، او بیا يې دوی ته خطاب (وینا) وکړه (امر او نهي يې ورته وکړه)، چي بعضو په خپله اراده او دخدای ﷻ له توفيق نه پرته له حق نه انکار وکړ او کافر شول، او بعضو (په خپله اراده) او دخدای ﷻ په توفيق او تأیید سره (په حق) اعتراف او تصدیق وکړ او مؤمنان شول»^(۳).

(۱۳) او وايي: «او دآدم عليه السلام اولاده يې دده له ملا

(۱) الفقه الاکبر ۳۰۳ صفحه.

(۲) صحيح خيره داده چي خدای ﷻ مخلوقات پر اسلامي فطرت پیدا کړيدي، لکه څنگه چي خپله ابو حنيفه هم په خپل وروستي قول کي دی خبري ته اشاره کړی ده.

(۳) الفقه الاکبر ۳۰۲-۳۰۳ صفحه.

(صُلب) نه دميريانو په شڪل راوايستل، او بيا يي هغوى مخاطب ڪرل او په ايمان راوړلو يي ورتنه امر وکړه، او له کفر نه يي منع ڪرل، بيا الله ته دوى په ربوبيت اقرار وکړ، او پدى ډول دوى ايمان راوړ، او دوى پر همدى (مؤمن) فطرت باندي دنيا ته راغلل، نو څوڪ چي وروسته لدى نه کفر اختيار ڪړي (په حقيقت کي يي خپل اولنى تعهد او پيمان) بدل ڪړ، او څوڪ چي ايمان راوړي او د(حق) تصديق وکړي (نو په حقيقت کي پر خپل اولنى تعهد باندي) ثابت پاته شوى دي»^(۱).

(۱۴) او وايي: «او خداى جلّ جلاله ټول شيان په تقدير کي ليکلي، او دهغي فيصله يي کړيده، او هيڅ شى په دنيا او په آخرت کي دخداى جلّ جلاله له ارادى او علم او قضاء او تقدير نه بغير نه واقع ڪيږي، او

(۱) الفقه الاكبر ۳۰۲ صفحه.

هغه بي (ٽول) په لوح محفوظ کي ليکلي دي»^(۱) .

(۱۵) او وايي: «او هيڅ څوک له مخلوقاتو نه يي پر ايمان او کفر باندي مجبور کړي ندي، خو دوی يي دافرادو په شکل پيدا کړل، کفر او ايمان دبنډگانو له افعالو نه دی، او خدای ﷻ دکافر په کفر دهغه دکفر په حالت کي عالم دی، او چي کله ايمان راوړي، نو په ايمان يي عالم دی، او له هغه سره محبت لري، بيله دی چي دهغه (خدای ﷻ) په علم کي (څه) تغير راشي»^(۲) .

ج- دایمان په باره کي دامام ابو حنيفه اقوال:

- (۱) امام ابو حنيفه وايي: «ايمان عبارت له اقرار او تصديق نه دی»^(۳) .
- (۲) او وايي: «ايمان عبارت دی له اقرار په ژبه سره او

(۱) الفقه الاکبر ۳۰۲ صفحه .

(۲) الفقه الاکبر صفحه ۳۰۳ .

(۳) الفقه الاکبر ۳۰۴ صفحه .

تصديق په زړه سره، او يوازې اقرار كول ايمان ندى»^(۱). دا قول طحاوي له ابو حنيفه او دهغه له دوو يارانو (ابو يوسف او محمد) نه نقل كړيدى»^(۲).

(۳) او وايي: «او ايمان نه زياتېږي، او نه كمېږي»^(۳).

زه وللم: چې دابو حنيفه دا قول چې ايمان نه زياتېږي او نه كمېږي، او دا چې ايمان يوازې عبارت له قلبي تصديق او دژبي له اقرار نه دى، او اعمال د ايمان له حقيقت نه خارج دي، دا دابو حنيفه او دنورو امامانو لكه: مالك، شافعي، احمد، اسحاق، بخاري، او نورو دعقيدى تر مينځ دا اختلاف او جلاوالي نقطه ده، او حق (په دى

(۱) كتاب الوصية مع شرحها ۲ صفحه.

(۲) الطحاوية مع شرحها ۳۶۰ صفحه.

(۳) كتاب الوصية مع شرحها ۳ صفحه.

مسئله کي) له هغوی سره دی، او دابو حنیفه قول له حق نه لیري دی، (خو) په دوارو صورتونو کي (یعني که بي قول صحیح وي او یا خطا وي) ده ته اجر او ثواب ورکول کیري، او ابن عبدالبر او ابن ابي العز داسي راورپي دي چي گواکي ابو حنیفه لدی قول نه رجوع کړی ده، او خدای ﷻ ښه پوهیري»^(۱).

د- دصحابه وو ﷺ په باره کي دامام ابو حنیفه

اقوال:

(۱) امام ابو حنیفه وايي: «او هيڅ يو دپيغمبر ﷺ له

اصحابو نه بيله خير نه په بل څه نه ياده وو»^(۲).

(۲) او وايي: «او دپيغمبر ﷺ داصحابو له هيڅ يو نه

(۱) التمهيد دابن عبد البر تأليف ۲۴۷/۹، شرح العقيدة الطحاوية

۳۹۵ صفحه.

(۲) الفقه الاكبر ۳۰۴ صفحه.

بیزاري نه کوو، او نه له یوه سره له بل نه پرته
محبت کوو»^(۱).

(۳) او وايي: «دهغوی دیو کس دیو ساعت لپاره
دپیغمبر ﷺ سره او سیدل زموږ دتول عمر تر عمل
ښه او بهتر دي، ولو که زموږ عمر هر څومره
زیات هم وي»^(۲).

(۴) او وايي: «او موږ اقرار کوو چې غوره ددی امت
دپیغمبر ﷺ نه وروسته ابو بکر صدیق، وروسته
عمر، وروسته عثمان، او وروسته علي ﷺ دی»^(۳).

(۵) او وايي: «دپیغمبر ﷺ نه وروسته دخلگو نه له ټولو
غوره او بهتره ابو بکر او عمر او عثمان او علي ﷺ
دي، او وروسته له دوی نه دپیغمبر ﷺ دټولو

(۱) الفقه الايسط ۴۰ صفحه .

(۲) مناقب ابي حنيفة دمکي تأليف ۷۶ صفحه.

(۳) الوصية مع شرحها ۱۴ صفحه.

اصحابو په باره بيله خير نه بل څه نه وايو»^(۱).
 هـ- ابو حنيفه په دين كې له (بيخايه) خصومت
 او بحث كولو نه منع كوي:

(۱) ابو حنيفه وايي: «په بصره كې زياتي گمراه دلي
 شته، او زه له شل ځلي نه زيات هلته تللي يم، او
 كله مې يو كال يا زيات او يا كم له دې نه هلته
 تير كړي دي، او فكر به مې كاوه چې علم كلام
 له ټولو نه افضل علم دى»^(۲).

(۲) او وايي: «زه دعلم كلام په زده كولو دومره
 مشغول شوم او دى حد ته ورسيدم چې خلگو
 را ته په گوته اشاره كول (يعني دير شهرت مې
 تر لاسه كړ)، او مور دحماد دحلقې سره نژدى
 په يو حلقه كې كيناستلو، چې (يوه ورځ) يوى

(۱) لکه څنگه چې په النور الاعم (ق ۱۱۹-ب) کې لده نه نقل
 شوي دي.

(۲) مناقب ابى حنيفه دالکردري تأليف ۱۳۷ صفحه.

سبځي (راشحخه پوښتنه وکړه) او راته يې وويل:
 يو څوک دی سبځه يې مينځه ده او غواړي چې
 هغه په مسنونه طريقه سره طلاقه کړي، نو
 څنگه طلاق ورکړي؟

زه پوه نه شوم (چې په جواب کې) څه ووايم،
 هغی ته مې امر وکړ چې حماد ته ولاړه شي
 (دهغه څخه پوښتنه وکړي) او يياما ته خبر
 راکړي، (نو هغه) ولاړه او له حماد څخه يې
 پوښتنه وکړه، هغه ورته (په جواب کې) وويل:
 چې مينځه دي وروسته لدی نه چې له حيض نه
 پاکه شي، مخکې لدی نه چې ورسره يو ځای
 شي (جماع ورسره وکړي) طلاقه دي يې کړي،
 او بيا دي تر دوو حيضو پورې پرېږدي (انتظار
 دي ورته وکړي)، وروسته لدی نه چې له دوهم
 حيض نه (پاکه شي) او غسل وکړي، نو بيا دبل

میره سره دهغي نکاح روا ده.

بنځه بیرته راغله او ماته یې قصه وکړه، ما وویل:

چې نور زما لپاره د(علم) کلام په هکله څه

ضرورت نشته، او خپل بوټونه مې واخیستل او

دحماد په حلقه کې کښیناستم»^(۱).

(۳) او وايي: «دخدای ﷻ لعنت دي پر عمر بن

عبیدوي، ځکه چې دخلكو لپاره یې دعلم کلام

دیځایه او بی فائده بحثونو لاره پرانیستله»^(۲).

او چا ځني پوښتنه وکړه او ویې ویل: دکومي

خبري په باره کې چې خلگو (په علم کلام کې)

دعَرَض او جسم^(۳) په هکله را پیدا کړي دي څه

(۱) تاریخ بغداد ۱۳/۳۲۳ .

(۲) ذم الکلام دالمهروي تألیف ۲۸-۳۱ صفحه.

(۳) عَرَض هغه شی ته وايي چې جسم نه وي او مستقل وجود

ونه لري، او په بل شي پوري مربوط وي لکه: خندا، رنگ،

=

بوی او نور.

وايي؟ (په جواب کي) ورته وويل: (دا ټول) د فيلسوفانو (بيخايه) خبري دي، د سلف صالح دستو په لاره روان شه، او (په دين کي) دنوي شيانو له پيدا کولو نه ډډه وکړه، ځکه چي (په دين کي) هر نوی کار بدعت دی»^(۱).

(۴) حماد د ابو حنيفه زوی وایي: «زما مرحوم پلار یوه ورځ ما ته راغی، او (پدی وخت کي) زما سره د اهل کلام یوه ډله وه چې زما سره یي مناقشه او بحث کاوه، او آوازونه مو اوچت شوي وه، او چې کله دهغه له ننوتلو نه پوه شوم نو دباندې ورته راووتلم، راته یي وويل: څوک در سره دي؟ ورته ومي ويل: چې فلانکی او

او جسم هغه ته وایي چې غرض نه وي او د تجزیې وړ وي او مستقل وجود ولري، لکه: انسان، تیگه، لرگی او نور.
(ژباړونکی)

(۱) ذم الکلام دالهروي تألیف (۱۹۴/ب).

فلانکی او فلانکی، کوم کسان چې زما سره وو، په نومونو مي یاد کړل، ویل یې: دڅه باره کي مو مناقشه او بحث کاوه؟ ورته مي وویل: دفلانکي او فلانکی مسئلي په باره کي، ویل یې: چې علم کلام پرېږده، (حماد) وايي: چې هيڅکله مي خپل پلار نه وو لیدلی چې بيحايه خبره وکړي، او يا (يو څلي) په يو کار امر وکړي، او بيا ورته منع وکړي. پلار ته مي وویل: ای پلاره، تا (مخکي) ما ته امر کاوه (چې علم کلام زده کړه)، ویل یې: هو زويه، او زه دي نن له هغه څخه منع کوم، ورته مي وویل: چې ولي؟ ویل یې: اي زويه دا کسان چې دعلم کلام په مسائلو کي په خپلو مينځو کي اختلاف لري، (مخکي لدی نه) په يو نظر وو او دین یې يو وو، تر څو چې شيطان ددوی په مينځ کي دښمني او اختلاف پيدا کړ، او پدی توگه یې

دوی یو له بل سره لیري کړل...»^(۱).

(۵) او امام ابو حنیفه ابو یوسف ته وویل: «لدى نه ډډه وکړه چې و عوامو خلگو ته د اصول دین په باره کي د علم کلام شخصه خبري وکړي، څکه هغوی به بیا ستا نه پیروي کوي او د علم کلام (په زده کړه) به مشغول کيږي»^(۲).

دا د ابو حنیفه رحمه الله علیه د اقوالو (او عقیده وي نظرياتو) یوه برخه وه چې د اصول دین د مسائلو او د علم کلام او اهل کلام په باره کي (بي دهغه دریغ څرگند کړی)، او له هغه نه مو را نقل کړه.

(۱) مناقب أبي حنيفة المالكي تأليف ۱۸۳-۱۸۴ صفحه.

(۲) مناقب أبي حنيفة المالكي تأليف ۳۷۳ صفحه.

دریم مبحث

د امام مالك رحمة الله عليه عقیده:

أ- د توحيد په باره كي دامام مالك اقوال:

(۱) هروي د شافعي شخه نقل كوي چي وايي: له امام مالك نه د علم كلام او توحيد په باره كي پوښتنه وشوه، (په جواب) كي يي وويل: «هيڅ كله) امكان نلري چي د پيغمبر ﷺ په باره كي داسي (غلط) گمان وشي چي هغه دي (خپل) امت ته د استنجاء احكام ښودلي وي، خو توحيد دي يي نه يي ورته ښودلی، او توحيد هغه دی چي پيغمبر ﷺ (د هغه په باره كي) وايي: «امر راته شوی دی چي د خلكو (كافرانو) سره تر هغه وځنگيرم چي (كلمه د توحيد) لا اله الا الله ووايي»^(۱)، نو كوم

(۱) دا حديث بخاري په كتاب الزكاة، باب وجوب الزكاة، ۲۶۲/۳، ح ۱۳۹۹، او مسلم په كتاب الإيمان، باب الأمر بقتال الناس حتى يقولوا لا اله الا الله محمد رسول الله ۵۱/۱، ح ۳۲۴، او النسائي په كتاب الزكاة، باب مانعي الزكاة ۱۴/۵، ح ۲۴۴۳، ټولو له عبید الله عتبة بن مسعود له -

- شي چي ددوی مال او وینه (ژوند) خوندي
وساته، هماغه حقيقي توحيد دی»^(١).
- (٢) دارقطني له وليد بن مسلم نه نقل کوي چي وايي:
«له مالک، ثوري، اوزاعي، او ليث بن سعد نه مي
د هغه احاديثو چي د (خدای ﷻ) د صفاتو په
باره کي راغلي دي پوښتنه وکړه، ويل يي: لکه
خنګه چي راغلي هماغسي دي پري عقیده وکړي
(او ايمان دي پري ولري)»^(٢).
- (٣) ابن عبد البر وايي: «له مالک نه پوښتنه وشوه چي
خدای ﷻ د قيامت په ورځ ليدل کېږي؟ ويل
يي: هو، خدای ﷻ فرمايي: ﴿وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ

ابو هريره نه روايت کړی دی، او ابو داود په کتاب الجهاد،
باب علی ما يقاتل المشركون ١٠١/٣، ح ٢٦٤٠، له ابو
صالح له ابو هريره نه روايت کړی دی.

(١) ذم الکلام (ق-٢١٠).

(٢) دا اثر دارقطني په الصفات ٧٥ صفحه، او آجرې په الشريعة
٣١٤ صفحه، او بيهقي په الاعتقاد ١١٨ صفحه، او ابن
عبد البر په التمهيد ١٤٩/٧ کي راوړی دی.

نَاصِرَةٌ * إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ^(١)، او د بلي دلي په
 باره کي فرمايي: «كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ
 لَمَخَجُوتُونَ»^(٢) ^(٣) .

قاضي عياض په خپل کتاب ترتيب المدارك^(٤) کي
 لــه اــــبــــن نــــنــــافــــع^(٥) او

(١) د القيامة سورت، ٢٢ آيت، ترجمه: «(د نيکانو او صالحانو)

مخونه د قيامت په ورځ روښانه وي، او خپل رب ته گوري».

(٢) د المطففين سورت، ١٥ آيت، ترجمه: «قطعاً (داسي نده لکه
 څنگه چي کفار وايي)، بلکه دوی د قيامت په ورځ د خپل
 رب له ليدلو نه محروم دي».

(٣) الانتقاء ٣٦ صفحه.

(٤) ٤٢/٢ .

(٥) د ابن نافع په نوم دوه کسه له مالک نه روايت کوي: يو عبد الله

بن نافع بن ثابت الزبيري، ابو بکر، المدني دی، چي ابن حجر د

هغه په باره کي وايي: «صدق دی، په ٢١٦هـ کال کي وفات

شوی دی»، او دوهم کس عبد الله بن نافع ابن ابي نافع، الخزومي

مولا هم، ابو محمد، المدني دی، ابن حجر دهغه په باره کي وايي:

«ثقة، صحيح الكتاب في حفظه لبن، په ٢٠٦هـ کال او وبل

کيږي چي وروسته لدی نه وفات شوی دی».

تقريب التهذيب ١/٤٥٥-٤٥٦، او تهذيب التهذيب

٦/٥٠-٥١ دي وکل شي.

اشهب^(۱) شخه نقل کوي چي (و امام مالک) ته دوی وویل: ای ابو عبد الله آیا یو لدوی نه پر نورو باندي بڼه والی لری (لکه خنګه چي خدای ﷺ فرمایي): ﴿وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ * اِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ او خدای ﷺ ویل یي؟ ویل یي: هو، په خپلو دوو سترگو باندي، ما ورته وویل: چي بعضي وايي چي خدای ﷺ نه لیدل کيږي، او «ناظره» کلمه (په آیت کي) ثواب ته دانتظار کوونکي په معنی ده، ویل یي: درواغ وايي، بلکه خدای ﷺ لیدل کيږي، آیا موسیٰ علیهِ السَّلَامُ قول دي ندی اوریدلی (چي وايي): ﴿قَالَ رَبُّ ارْنِي أَنْظُرَ إِلَيْكَ﴾^(۲)، آیا موسیٰ علیهِ السَّلَامُ ناممکن (او محال)

- (۱) هغه: اشهب بن عبد العزيز بن داوود ابو عمر المصري دی، ابن حجر دهغه په باره کي وايي: «ثقة، فقيه، په ۲۰۴هـ کال کي وفات شوی دی».
- تهديب التهذيب ۱/۸۰ دي وکتل شي.
- (۲) دالاعراف سورت، ۱۴۳ آیت، ترجمه: «ای زما ربه خپل محان را نه ښکاره کړه چي درته وگورم».

کار له خدای ﷻ نه غوښتی وو؟ پداسي حال کې خدای ﷻ یې په جواب کې وویل: ﴿لَنْ تَرَانِي﴾^(۱) یعنی په دنیا کې، (او دا) ځکه چې دنیا دار فناء او له مینځه تلونکی ده، او کوم شی چې له مینځه تلونکی اوفاني وي (یعني د انسان سترگي) په هغه باندې (د خدای ﷻ د ذات) چې باقي او همیشه دی لیدل ممکن ندي، خو چې کله دار بقاء (آخرت) ته ولاړ شي نو (د آخرت په سترگو) چې (د همیشه لپاره به) باقي وي د (خدای ﷻ) همیشه باقي (ذات) به وویښي، خدای ﷻ فرمایي: ﴿كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَّخَجُوبُونَ﴾^(۲).

(۴) او ابو نعیم له جعفر بن عبد الله ثخنه نقل کوي وایي: «مور د مالک بن انس سره وو چې ثوک

(۱) د الاعراف سورت، ۱۴۳ آیت، ترجمه: «هیڅ کله به ما و نه ویني».
 (۲) د المطففين سورت، ۱۵ آیت، ترجمه: «قطعاً (داسي نده لکه څنګه چې کفار وایي)، بلکه دوی د قیامت په ورځ د خپل رب له لیدلو نه محروم دي».

ورته راغی او ويې ويل: ای ابو عبد الله، رحمن
(خدای ﷺ) پر عرش باندي استواء کړی ده،
څنگه استواء يې کړی ده؟

مالك داسې په غضب شو چې کله هم د پوښتني
په وخت داسې په غضب شوی نه وو، بيا يې د
محمکي خواته کتل او يو کوچني لرگی يې په
خاورو کې بنوراوه تر څو قول وجود يې خولي
شو، او بيا يې سر را پورته کړ او لرگی يې
وغورځاوه او ويې ويل: د (استواء) کيفيت معقول
(معلوم) ندی، او (د خدای ﷺ) استواء مجهوله
نده، او ايمان پر هغه باندي واجب دی، او د هغه
په باره کې سوال کول بدعت دی، او زه تا د
بدعتيانو څخه گنم، او بيا يې امر وکړ چې (دده
له مجلس) نه يې وباسي، او بيا يې (له مجلس نه)
وايستل شو»^(۱).

(۱) الحلیة ۶/۳۲۵-۳۲۶، او دا اثر صابوني په عقیده السلف
اصحاب الحديث ۱۷-۱۸ صفحه کې له جعفر بن عبد الله -

(٥) او ابو نعیم له یحیی بن الریبع نه نقل کوي وایي:
 «مور د مالک بن انس سره وو چې یو څوک راغی
 او ورته وېي ویل: ای ابو عبد الله د هغه چا په
 باره کي چې وایي قرآن مخلوق دی څه وایي؟
 مالک وویل: «دا زندیق»^(١) دی مړ یي کړی،

له مالک نه، او ابن عبد البر په التمهید ١٥١/٧ کي له عبد
 الله بن نافع له مالک نه، او بیهقي په الاسماء والصفات ٤٠٨
 صفحه کي له عبد الله بن وهب له مالک نه نقل کړی دی،
 حافظ ابن حجر په فتح الباري ٤٠٦/١٣-٤٠٧ کي وایي:
 «اسناده جید»، او ذهبي په العلو ١٠٣ صفحه کي هغه
 تصحیح کړی دی.

(١) زندیق فارسي کلمه ده چې په ابتداء کي مسلمانانو هغه د
 مانویانو په باره کي چې په دوو اصلو: روښنایي او تاریکي
 باندي عقیده لري، استعمالاوه، او بیا یي مفهوم پراختیا
 ومونده او پر دهرینو او پر نورو باطل عقائدو والا ډلو او
 گمراهانو او هغو کسانو باندي چې د دین په باره کي یي
 شک کاوه، او هغو کسانو چې په فکري او عملي ډگر کي
 یي خپل ځان آزاد باله، اطلاق وشو.
 الموسوعة المیسرة ١/٩٢٩، او تاریخ الاحاد د عبد الرحمن
 بدوي تألیف ١٤-٣٢ صفحه دي وکتل شي.

(سړي) وويل: اى ابو عبد الله، ما دا خبره له بل چا نه اوريدلي او (تاته يسي) نقل كوم، (مالك) وويل: ما له بل چا نه نده اوريدلي، بلكه ستانه مي واوريدل، نو (مالك) دا خبره ډيره لويه او خطرناکه وگڼله»^(١).

(٦) او ابن عبد البر له عبد الله بن نافع ثخنه نقل كوي چې وايي: «مالك بن انس وايي: څوك چې ووايي: قرآن مخلوق دى، (نو هغه دي) سخت ووهل شي او بندي دي شي تر څو توبه وباسي»^(٢).

(٧) او ابو داوود له عبد الله بن نافع نه نقل كوي چې وايي: «مالك وايي: خداى جل جلاله په آسمان كې دى،

(١) الحلية ٦/٣٢٥، او لالكاني هغه په شرح اصول اعتقاد اهل السنة والجماعة ١/٢٤٩ كې له ابو محمد يحيى بن خلف له مالك نه، او قاضي عياض په ترتيب المدارك ٢/٤٤ كې نقل كړى دى.

(٢) الانتقاء ٣٥ صفحه.

او علم يي په هر محای کي دي»^(۱).

ب- د قضاء او قدر په باره کي د امام مالک
اقوال:

(۱) ابو نعیم له ابن وهب^(۲) نه نقل کوي چي وايي:

«له مالک نه مي واوريدل چي و يو چاته يي

ويل: تا تيره ورځ زما شخصه د قضاء او قدر په

باره کي پوښتنه وکړه؟ هغه ويل: هو، (مالک)

ويل: چي خدای جلّ جلاله فرمايي: ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا

كُلَّ نَفْسٍ هُدَاهَا وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ

جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾^(۳)، نو حتماً

(۱) ابو داوود هغه په مسائل الامام احمد ۲۶۳ صفحه کي، او

عبد الله بن احمد په السنة ۱۱ صفحه، زور چاپ کي، او ابن

عبد البر په التمهيد ۱۳۸/۷ کي نقل کړي دي.

(۲) هغه عبد الله بن وهب القرشي مولا هم المصري دي، ابن حجر

د هغه په باره کي وايي: «الفقيه، ثقة، حافظ، عابد، په

۱۹۷هـ کال کي وفات شوی دی».

تقريب التهذيب ۱/۴۶۰ دي وکتل شي.

(۳) د السجدة سورت، ۱۳ آيت، ترجمه: «که مو غوښتي وای نو هر

نفس (انسان) ته به مو هدايت کړی وای، ليکن زما قبول (پر-

- هماغسي کيږي چي ويلي يي دي»^(١).
- (٢) او قاضي عياض وايي: «له امام مالک نه د قدریه وو^(٢) په باره کي پوښتنه وشوه چي هغه کوم کسان دي؟ ويي ويل: هغوی هغه کسان دي چي وايي: گناهونه (خدای ﷻ) ندي پيدا کړي، او همدارنگه (لده نه) د قدریه وو په باره کي پوښتنه وشوه؟ ويي ويل: هغوی هغه کسان دي چي وايي: پر (افعالو او اعمالو باندي) توانيدل او قدرت لرل د دوی (انسانانو) لخوا نه دی، که وغواړي د خدای ﷻ اطاعت به کوي، او (که و غواړي) نافرمانی به يي کوي»^(٣).

دی خبري) ولاړ او ثابت شوی دی چي له جنیاتو او انسانانو (له کفارو او گنهگارانو) نه به ټول يو ځای دوزخ ډکوم».

(١) الحلیة ٣٢٦/٦ .

(٢) د قدریه وو تعريف مخکي کي تیر شوی دی. (ژباړونکی)

(٣) ترتيب المدارك ٤٨/٢، او شرح اصول اعتقاد اهل السنة

والجماعة ٧٠١/٢ .

(۳) او ابن ابی عاصم له سعید بن عبد الجبار نه نقل کوي چې وايي: «له مالک نه مې واوریدل چې ویل یې: زما نظر د (قدریه وو) په باره کې دادی چې په توبه ویستلو دي امر شي، که توبه ونکړي نو قتل دي شي»^(۱).

(۴) او ابن عبد البر وايي: «مالک وايي: په قدریه وو کې مې بيله بي عقل او احمق کسانو نه بل څوک و نه موندل»^(۲).

(۵) او ابن ابی عاصم له مروان بن محمد طاطري څخه نقل کوي چې وايي: «له مالک نه مې واوریدل چې و قدریه وو ته د بنڅي ورکولو په باره کې څنې پوښتنه وشوه؟ (په جواب کې یې) د

(۱) السنة د ابن ابی عاصم تألیف ۱/۸۷-۸۸، او ابو نعیم هم هغه په الحلیة ۶/۳۲۶ کې نقل کړی دی.

(۲) الانتقاء ۳۴ صفحه.

خدای ﷻ دا قول و وایه: ﴿وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ﴾^(۱) «...»^(۲).

- (۶) او قاضي عياض وايي: «مالك وايي: د قدریه وو هغه کسان چي خلک و خپل بدعت (باطلي عقیدې) ته رابولي، هغوی ته بنحّه ورکول روا نده، او همدارنگه د خوارجو^(۳) او روافضو^(۴) شهادت روا ندی (او باید ونه منل شي)»^(۵).
- (۷) او قاضي عياض وايي: «له مالك نه د قدریه وو په

(۱) د البقرة سورت، ۲۲۱ آیت، ترجمه: «او مؤمن مری (غلام) له مشرک نه بهتره دی».

(۲) السنة د ابن ابي عاصم تألیف ۸۸/۱، او الحلیة ۳۲۶/۶ .

(۳) خوارج د اهل سنت او جماعت د مخالفو ډلو شخصه یوه ډله ده، چي د علي او معاویه رضی الله عنهما په مینځ کي د اختلاف پیدا کیدلو نه وروسته مینځ ته راغلي ده، او پدی عقیده دي چي علي او عثمان رضی الله عنهما کافران دي (نعوذ بالله من ذلك)، او د لوی گناه (گناه کبیره) مرتکب کافر گني، او وايي چي همیشه به په دوزخ کي وي. (ژباړونکی)

(۴) روافض اهل تشیع ته وايي. (ژباړونکی)

(۵) ترتیب المدارک ۴۷/۲ .

باره کي پوښتنه وشوه چي آيا د هغوی سره خبرو کولو نه ځان وساتو؟ ويي ويل: هو، په هغه صورت کي چي په عقیده يي خبر وي، او په بل روايت کي وايي: په هغوی پسي دي لمونځ نه کوي، او ندي حديث ځني قبلوي، او که له هغوی څخه مو کوم څوک د مسلمانانو د حراست او حفاظت په ځای کي وموندل، نو له هغه ځايه نه يي وباسی»^(۱).

ج- د ايمان په باره کي د امام مالك اقاوال:

(۱) ابن عبد البر له عبد الرزاق بن همام نه نقل کوي وايي: «له ابن جريج»^(۲) او سفیان ثوري او معمر ابن راشد او سفیان بن عینه او مالك بن انس نه

(۱) ترتيب المدارك ۴۷/۲ .

(۲) هغه عبد الملك بن عبد العزيز بن جريج الرومي الأموي مولا هم المكي دی، ذهبي د هغه په باره کي په تذكرة الحفاظ ۱/۱۶۹ کي وايي: «الإمام، الحافظ، فقيه الحرم، أبو الوليد، به ۱۵۰هـ کال کي وفات شوی دی».

تاريخ بغداد ۴۰۰/۱۰ دي وکتل شي.

- مي واوريدل چي وايي: ايمان عبارت دی له قول او عمل نه، او زياتيري او کميري»^(۱).
- (۲) او ابو نعیم له عبد الله بن نافع نه نقل کوي چي وايي: «مالك بن انس ويل: ايمان عبارت دی له قول او عمل نه»^(۲).
- (۳) او ابن عبد البر له اشهب بن عبد العزيز نه نقل کوي وايي: «مالك وايي: خلکو دبيت المقدس طرف ته شپارس (۱۶) مياشتي لمونځ وکړ، او بيا امر شول چي دبيت الله طرف ته (لمونځ وکړي)، خدای ﷻ فرمايي: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ﴾^(۳) يعني ستاسو لمونځونه وبيت المقدس ته، مالك وويل: او زه پدی سره غواړم دمرجه ووهو»^(۴)

(۱) الانتقاء ۳۴ صفحه.

(۲) الحلیة ۳۲۷/۶ .

(۳) البقرة سورت، ۱۴۳ آیت، ترجمه: «او خدای ﷻ هېڅ کله ستاسو ايمان (يعني لمونځ) نه ضایع کوي»^(۳).

(۴) مرجه داهل سنت او جماعت دخالفو ډلو څخه يوه ډله ده، او عقیده لري چي ايمان يوازي دزړه تصديق او عقیدي ته وايي، =

هغه چا قول بیان کړم چې وايي: لمونځ دایمان (له
جملي) څخه ندی»^(۱).

د- دصحابه وو په باره کي دامام مالک اقول:

(۱) ابو نعیم له عبد الله عنبري^(۲) نه نقل کوي وايي:

«مالك بن انس وايي: څوک چې دپغمبر ﷺ

دصحابو بد ووايي، نو هغه په زړه کي له هغوی

سره دښمني لري، نو (لدى وجهي) دمسلمانانو په

غنیمت کي برخه نلري، او بیا یې دخدای ﷻ دا

قول تلاوت کړ: ﴿والذین جاءوا من بعدهم

او گناهونه دمؤمن ايمان ته هيچ زیان نه رسوي، او بيله عمله

څخه ايمان دجنت لپاره کافي دی، او مؤمنانو که هر څومره

گناهونه کړي وي و دوزخ ته نه ځي. (ژباړونکی)

(۱) الانتقاء ۳۴ صفحه.

(۲) هغه عبد الله بن سوار بن عبد الله العنبري البصري القاضي

دی، ابن حجر دهغه په باره کي وايي: «ثقة، په ۲۲۸هـ

کال کي وفات شوی دی»، او دوفات دکال په باره کي نور

اقوال هم شته.

تقریب التهذيب ۱/۴۲۱، او تهذيب التهذيب ۵/۲۴۸ دي

وکتل شي.

يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا
 بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا^(۱)، نو شوک
 چي دهغوی بد ووايي او یا په زړه کي ور سره
 دښمني ولري، دمسلمانانو په غنیمت کي برخه
 نه لري^(۲).

(۲) او ابو نعیم دزبیر^(۳) داووادو دیو کس څخه نقل
 کوي وایي: «مور دمالک سره وو چي دیو چا
 نوم یاد شو چي دپیغمبر ﷺ داصحابو بد یي ویل،
 مالک دا آیت ووايه: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ

(۱) دالحشر سورت، ۱۰ آیت، ترجمه: «هغه کسان چي وروسته
 لدوی نه راغلل وایي: ای زمور ربه زمور گناهونه وبخښه، او
 هغو کسانو ته چي زمور نه مخکي مؤمنان تیر شوي دي،
 بخښنه وکړه، او زمور په زړونو کي دهغوی دښمني مه اچوه».

(۲) الحلیة ۶/۳۲۷.

(۳) هغه دمالک سره وو، او له هغه نه یي حدیث اوریدلي دي،
 دزبیر بن عوام له اولادی څخه دی، نوم یي: عبد الله بن نافع
 بن ثابت بن عبد الله بن الزبیر بن عوام دی، تعریف یي مخکي
 تیر شوی دی.

مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ - حتى بلغ - يُعْجَبُ
الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ^(۱)، او ييايي وويل:
دچا په زړه کي چي دپغمبر ﷺ داصحابو سره
دښمني وي دا آيت دهغه په باره کي صدق
کوي^(۲).

(۳) قاضي عياض له اشهب بن عبد العزيز نه نقل
کوي وايي: «مور دمالک سره وو چي دعلويانو^(۳)
نه يو څوک ورته راغلی - او هغوی (علويان) به
دده مجلس ته حاضریدل - او آواز يي ورته وکړ:
چي ای ابو عبد الله، نو مالک خپل سر را پورته
کړ، علوي ورته وويل: زه غواړم چي تا دخپل

(۱) دالفتح سورت، ۲۹ آيت، ترجمه: «محمد دخداي ﷺ پيغمبر
دی، او هغه کسان چي لده سره دي له کفارو سره ډير
سخت او پر مسلمانانو باندي مهربانه دي - د آيت تر
آخره پوري -».

(۲) الحلیة ۶/۳۲۷.

(۳) علويان داهل تشيع څخه يوه ډله ده. (ژباړونکی)

مُحان او خدای ﷻ په مینح کي حجت او شاهد
وگرځوم، کله چي خدای ﷻ ته ورشم او را
شخه وپوستي، نو زه به ورته ولتم چي مالک ماته
(همداسي) ويلي دي.

مالک ورته وويل: ووايه (خه ويل غواري).

ويل يي: وروسته له پيغمبر ﷺ نه غوره دخلکو
څوك دی؟

(مالک) ويل: ابو بکر، علوي ويل: وروسته

څوك؟ (مالک) ويل: عمر، علوي ويل: وروسته

څوك؟ (مالک) ويل: عثمان، هغه خليفه چي په

ظلم سره وژل شوی دی، علوي ويل: په خدای

ﷻ مي قسم دی چي بيا به هيڅ کله هم له تا

سره نه کښينم^(۱).

(۱) ترتيب المدارك ۲/۴۴-۴۵.

هـ- امام مالك په دين كې له (بيخايه) خصومت او بحث كولو نه منع كوي:

(۱) ابن عبد البر له مصعب بن عبد الله زبيري^(۱) نه نقل كوي وايي: «مالك بن انس وايي: ددين په باره كې (بیهوده او بېخايه) بحث كول مكروه گنم، لكه: دجهم بن صفوان^(۲) او قدریه وو او نورو دافكارو په باره كې (بحث كول)، او زموږ دبنار خلگو هم همدا بده گنله او له هغه نه يې منعه كوله، او بيله هغه مسائلو چې په عمل پوري مربوط وي، په نورو مسائلو كې بحث كول صحيح ندي، او ددين او دخداي ﷻ ذوات په

(۱) هغه مصعب بن عبد الله بن مصعب بن ثابت بن عبد الله بن الزبير بن العوام الأسدي، المدني، نزيل بغداد، دی، ابن حجر دهغه په باره كې وايي: «صدوق، عالم بالنسب، په ۲۳۶هـ كال كې وفات شوی دی».

تقريب التهذيب ۲/۲۵۲، او تهذيب التهذيب ۱۰/۱۶۲ دي وكتل شي.

(۲) جهم بن صفوان قدریه ډلي مؤسس دی، او په ۲۱۸هـ كال كې وفات شوي دی. (زبارونكي)

باره کي وماته سکوت اختیارول بهتره ښکاري،
 محکه زه وينم چي زمور دښار علماء ددين په
 باره کي له بحث کولو نه منع کوي، مگر هغه
 مسائل چي په عمل پوري مربوط وي»^(۱).

(۲) او ابو نعیم له عبد الله بن نافع نه نقل کوي وايي:
 «له مالك نه مي واوريدل چي وايي: که خوک
 ټولي کبیره گناوي هم وکړي، خو له شرك نه يي
 محان ساتلی وي، او له دا بدعتونو نه ليري پاته
 شوی وي، - او يو بل څه يي هم وويل - نو (بيا
 به هم) جنت ته داخل شي»^(۲).

(۳) او هروي له اسحاق بن عيسى^(۳) نه نقل کوي

(۱) جامع بيان العلم وفضله ۴۱۵ صفحه، ددار الكتب
 الاسلاميه چاپ.

(۲) الحلية ۶/۳۲۵.

(۳) هغه اسحاق بن عيسى بن نجیح البغدادي دی، ابن حجر دهغه
 په باره کي وايي: «صدق، په ۲۱۴هـ کال کي وفات
 شوی دی».

وايي: «مالك وايي: خوك چي دعلم كلام له لاري نه ددين پلټنه وکړي هغه (په حقيقت کي) زنديق دی، او خوك چي دکيمياء دعلم^(۱) په واسطه پيسي لاس ته راوړل وغواړي هغه (په حقيقت کي) مفلس دی، او خوك چي نا آشنا احاديث لتوي هغه (په حقيقت کي) درواغجن دی»^(۲).

(۴) او خطيب له اسحاق بن عيسى نه نقل کوي وايي: «له مالك نه مي واوريدل چي دديني مسائلو په باره کي بحث و مجادلي کول يي بد گانه، او ويل يي: هر کله چي په بحث او مجادله کولو کي

تقريب التهذيب ۶۰/۱، او تهذيب التهذيب ۲۴۵/۱ دي وکتل شي.

(۱) دکيمياء علم هغه علم ته وايي چي گمان کيږي دهغه په واسطه سره خاوره او اوسپنه او داسي نور شيان په سرو زرو بدليدلای شي. (ژباړونکی)
(۲) ذم الكلام (ق ۱۷۳-أ).

ماهر سړی ماته راشي نو هغه (په حقيقت کي) له مور نه غواري هغه څه چي جبريل پر پيغمبر ﷺ نازل کړي دي شاته وغورځوو او پري ايزدو»^(۱).

(۵) او هروي له عبد الرحمن بن مهدي نه نقل کوي وايي: «ومالك ته ورغلم او دده سره يو څوک وو چي پوستنه يي څني کوله، مالک ورته وويل: شايد چي د عمرو بن عبيد له ملگرو نه به يي؟ لعنت دخداي ﷻ دي پر عمرو بن عبيد وي، ځکه هغه وو چي دا د بحث کولو بدعت (يعني علم کلام) يي مينځ ته راوړ، او که چيري کلام (يعني په دين کي بيهڅايه بحث کول) علم وای، نو صحابه وو ﷺ او تابعينو به په هغه کي برخه اخيستی وای او توجه به يي ورته کړی وای، لکه څنگه چي يي و ديني او شرعي مسائلو ته خپله

(۱) شرف اصحاب الحديث ۵ صفحه.

توجه اړولی وه»^(۱).

(٦) او هروي له اشهب بن عبد العزيز نه نقل کوي وايي: «له مالك نه مي واوريدل چي وايي: له بدعتونو نه ليري اوسي، چا ورتنه وويل چي اي ابو عبد الله بدعت څه ته وايي؟ ويل: دبدعت خاوندان هغه دي چي دخداي ﷻ په نومونو، صفاتو، کلام، علم، او قدرت کي خبري او بحث کوي، او هغه حه چي صحابه وو او تابعين و يي له بحث کولو نه ډډه کړيده، (دا کسان) ځني ډډه نه کوي»^(۲).

(٧) او ابو نعيم له شافعي نه نقل کوي وايي: «کله چي به له بدعت کارانو نه يو څوک مالك ته راغي، (نو مالك به) ورتنه وويل: زه دخداي ﷻ په واضح او بنکاره حجت (لاره، او دهغه په

(١) ذم الکلام (ق ١٧٣-ب).

(٢) ذم الکلام (ق ١٧٣-أ).

دين) باندی (يقين لرم) او پر هغه ٽينگ ولايم،
 او ته (د خدای ﷻ) په دين کي شك لری، نو
 (ستا په شان) بل شك لرونکي ته ورشه او
 ورسره بحث او خبري وکړه»^(۱).

(۸) ابن عبد البر له محمد بن احمد بن خويز منداد
 مصري مالکي نه نقل کوي چي هغه په خپل
 کتاب «الخلافة» د «الاجارات» په بحث کي وايي:
 «مالك وايي: و مبتدعينو او نجوميانو^(۲) ته
 دکتابونو په کرايه ورکول او دهغوی نه اخیستل
 روا ندي، - او دخه کتابونو نومونه يي واخیسته -
 او بيا يي وويل: چي د مبتدعينو کتابونه زمور
 دمذهب د علماوو په نزد داهل کلام لکه: معتزله

(۱) الخلیة ۶/۳۲۴ .

(۲) مبتدع د بدعت خاوند ته وايي، او بدعت دی ته وايي چي په
 دين کي داسي نوي خبري او کارونه را پيدا کړل شي چي له
 هغه نه مقصد د خدای ﷻ عبادت کول او و هغه ته نزدیکت
 او ثواب حاصلول وي، خو هغه کارونه پيغمبر ﷺ او صحابه
 وو نه وي کړي. (ژباړونکی)

او نورو ډلو دکتابونو په شان دي، چي په کرایه ورکول او اخیستل یې فسخ او باطل دي»^(۱).
 دا وه دامام مالک داقوالو یو مجموعه چي دتوحید، او صحابه وو رضی الله عنہم، او ایمان، او علم کلام په باره کي موله هغه نه نقل او بیان کړه، (چي دده نظر خرگند کړ).

(۱) جامع بیان العلم وفضله صفحه ۴۱۶، ۴۱۷، ددار الکتب الاسلامیه چاپ.

څلورم مبحث

د امام شافعي رحمة الله عليه عقیده

أ- د توحيد په باره كې دامام شافعي اقوال:

(١) بيهقي له ربيع بن سليمان نه نقل كوي وايي: «شافعي وايي: څوك چې په خدای ﷻ او يا دهغه په نامه قسم ياد كړي او بيا وفا پرې ونكړي، نو كفاره^(١) پرې لازميږي، او كه چيري دخدای ﷻ نه پرته په بل شي قسم ياد كړي، لكه چې ووايي: (زما دي) په كعبه قسم وي، او (زما دي) په پلار قسم وي، او بيا په (خپل قسم) وفا ونكړي، نو كفاره نه پرې لازميږي، او همدارنگه څوك چې په خپل عمر قسم ياد كړي ... كفاره نده پرې لازمه، ځكه چې دا په

(١) دقسم كفاره داده، چې په قسم وفاء ونكړي، نو بيا به يالسو كسانو ته خواږه وركوي، او يا به كالي وركوي، او بيا به يو مربي آزادي، او كه دا درې شيان يې له وسه نه وه پوره نو بيا به درې ورځې روژه نيسي. (ژباړونكی)

خدای ﷻ سره قسم ندى، او (دا نوع قسم) مکروه دى او پیغمبر ﷺ څخې منع کړى ده، (لکه چې فرمایي): «په یقین سره خدای ﷻ لږ نه منع کړي ده چې په خپلو پرونو څوک قسم یاد کړي، که څوک غواړي چې قسم یاد کړي، نو باید چې په خدای ﷻ قسم یاد کړي او یا دي سکوت اختیار کړي» (۱) «..» (۲).

او دامام شافعي په نظر ددی معني علت دادی چې دخدای ﷻ نومونه مخلوق ندي، او څوک چې په خدای ﷻ قسم یاد کړي او په هغه وفا ونکړي، کفار په لازمه ده (۳).

(۱) دا حدیث بخاري په کتاب الأیمان والنذور، باب لا تحلفوا بآبائکم ۵۳۰/۱۱، او مسلم په کتاب الأیمان، باب النهي عن الحلف بغير الله ۱۲۶۶/۳، ح ۱۶۴۶ کي روایت کړی دی.

(۲) مناقب الشافعي ۴۰۵/۱ .

(۳) دا اثر ابن ابي حاتم په آداب الشافعي ۱۹۳ صفحه، او ابو نعیم په الحلیة ۱۱۲/۹-۱۱۳، او بیهقي په السنن الکبری-

(٢) ابن قيم په خپل كتاب (اجتماع الجيوش الاسلامية) كې له شافعي نه نقل كوي چې هغه وايي: «د سنت موافق خبره (عقیده) چې زه په هغه معتقد یم، او زموږ د مذهب علماء او كوم اهل حديث چې ما ليدلي لکه: سفیان او مالك او نور هم په هغه معتقد دي، عبارت ده له: اقرار كول په كلمه دلا اله الا الله محمد رسول الله، او دا چې خدای ﷻ په آسمان كې پر خپل عرش دی، او خپلو بندگانو ته څنگه چې وغواړي نژدې كېږي، او دا چې خدای ﷻ د دنیا آسمان ته څنگه چې وغواړي را ښکته كېږي»^(١).

٢٨/١٠، او په الاسماء والصفات ٢٥٥-٢٥٦ صفحه، او بغوي په شرح السنة ١٨٨/١ كې روايت كړی دی، او همدارنگه دي العلو ١٢١ صفحه، او مختصر الاسماء والصفات ٧٧ صفحه هم وکتل شي.

(١) اجتماع الجيوش الاسلامية ١٦٥ صفحه، او اثبات صفة العلو ١٢٤ صفحه، او مجموع الفتاوى ٤/١٨١-١٨٣،-

(۳) او ذهبي له مزني نه نقل کوي وايي: ما ويل داسي څوک چې کومه مسأله چې دتوحيد په باره کې زما په ذهن کې گرځي، په هغه پوه شي، نو هغه به شافعي وي، نو هغه ته ورغلم پداسي حال کې چې هغه دمصر په مسجد کې وو، او مخي ته يې په دوو زنگونو کښيناستم، او ورته ومي ويل: کوم څه چې دتوحيد په باره کې زما په ذهن کې گرځي او دهغه په باره کې فکر کوم، او زه پوهيزم چې ستا په اندازه علم بل څوک نلري، نو دهغه په باره کې ستا سره څه دي؟ (شافعي) په غضب شو او ويې ويل: آيا ته پوهيزی چې چيرته يې؟ ما ويل: هو، ويل يې: دا هغه ځای دی چې خدای ﷻ فرعون پکښي غرق کړی دی، آيا پيغمبر ﷺ (د کومي مسألي) په باره کې (چې ستا

او العلو دذهبي تأليف ۱۲۰ صفحه، او مختصر العلو دالباني تأليف ۱۷۶ صفحه .

په ذهن کې ده) دسوال کولو امر کې دی؟ ما ویل: نه، ویل یې: آیا صحابه وو دهغه په باره کې څه ویلي دي، ما ویل: نه، ویل یې: آیا پوهېږئ په آسمان کې څو ستوري دي؟ ما ویل: نه، ویل یې: آیا ددغه ستورو څخه دکوم یوه جنسیت، راختل، او پریوتل، او دا چې له څه نه پیدا شوي دي، در ته معلوم دی؟ ما ویل: نه، ویل یې: نو کوم شی چې مخلوق دی او په خپلو سترگو یې ویني دهغه په باره کې په څه نه پوهېږئ، او بیا ته دهغه دخالق دعلم په باره کې خبرې کوي؟ بیا یې داوداسه یوه مسأله راڅخه وپوښتل، زه په پوه نشوم، او بیا یې هغه په څلور شکله تقسیم کړه او دهر یوه پوښتنه یې راڅخه وکړه، صحیح جواب مې ور نه کړای شو، بیا یې وویل: کوم شی ته چې په ورځ کې پنځه واړه ضرورت لری، دهغه زده کړه دي پري ایښي، او په ډیره سختي او مشکله سره کوښښ

کوي چي دخدای ﷻ دعلم په باره کي معلومات لاس ته راوړی، پدی چي ستا په ذهن کي دهغه په باره کي سوال پیدا شوی؟ نو ته دخدای ﷻ دی قول ته رجوع وکړه چي فرمائي: ﴿وَالْهُكْمُ إِلَهُ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَانُ الرَّحِيمُ * إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ..﴾ الآية^(١)، او مخلوق دهغه پر خالق او پیدا کونکي دليل وگڼه، او څه چي ستا عقل دهغه له پوهیدلو نه عاجز وي، دهغه په باره کي تکلف (او بیخايه پلټنه) مه کوو^(٢).

(١) دالبقرة سورت، ١٦٣-١٦٤ آیت، ترجمه: «او ستاسو خدای ﷻ یو دی، هیڅ څوک دعبادت وړ بیله رحمن او رحیم خدای ﷻ نه نشته، په رښتیا چي دآسمانونو او ځمکو (... ددی آیت تر آخره پوري) کي (د خدای ﷻ دوحدانیت) نښي نښاني دي.»

(٢) سیر اعلام النبلاء ٣١/١٠.

(۴) او ابن عبد البر له یونس بن عبد الاعلیٰ^(۱) نه نقل کوي وايي: «له شافعي نه مي واوريدل چي وايي: (که چيري) مو له چا نه واوريدل چي وايي: اسم بيله مسمی نه بل خه دی، او يا شیء (چي اطلاق بي پر خدای ﷻ باندي کيري) بيله شیء نه بل خه دی، نو تاسو پر هغه باندي شاهد اوسی چي هغه (د زندیق) عقیده لري»^(۲).

(۵) او شافعي په خپل کتاب الرسالة کي وايي: «او حمد و ثنا خدای ﷻ لره ده.. کوم (ذات لره) چي خپله بي خپل خان دخپل شان سره سم توصيف کړی دی، اوله کوم (وصف) نه چي مخلوق بي ورته نسبت کوي، (دير) لوړ او

(۱) هغه یونس بن عبد الاعلیٰ بن میسرة الصدي الصميري دی، ابن حجر دهغه په باره کي وايي: «ثقة، من صغار العاشرة، په ۲۶۴هـ کال کي وفات شوی دی».

تقريب التهذيب ۲/۳۸۵، او شذرات الذهب ۲/۱۴۹، او طبقات الشافعية لابن هداية الله ۲۸ صفحه دي وککل شي.

(۲) الانتقاء ۷۹ صفحه، او مجموع الفتاوى ۶/۱۸۷.

مُبراً دى»^(۱).

(۶) او ذهبي په خپل کتاب سير اعلام النبلاء کي له شافعي نه نقل کوي چي وايي: «کوم صفات چي قرآن او حديث راوړي، هغه ثابتو (او منويي)، او (د مخلوق سره) شباهت ځني نفي کوو لکه څنگه چي بي خپله نفي کړي او فرمايي: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ﴾^(۲)»^(۳).

(۷) او ابن عبد البر له ربيع بن سليمان نه نقل کوي وايي: «له شافعي نه مې واوريدل چي دخداى ﷻ ددغه قول: ﴿كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَخْجُوبُونَ﴾^(۴)، په باره کي بي ويل: خداى ﷻ

(۱) الرسالة ۷-۸ صفحه.

(۲) دالشورى سورت، ۱۱ آيت، ترجمه: «دده دمثل په شان هيڅ شى نشته».

(۳) السير ۲۰/۳۴۱.

(۴) دالمطففين سورت، ۱۵ آيت، ترجمه: «هيڅ کله داسي نده (چي کفار وايي)، بلکه هغوى دقيامت په ورځ دخپل رب له ليدلو نه محروم دي».

مور ته په دی آیت کي ارشاد کوي چي په آخرت کي يوه ډله دخدای ﷻ له لیدلو نه نه منع کیري (بلکه هغه به ویني، او په لیدو کي به يي شک نه کوي)»^(۱).

(۸) لالکائي له ربيع بن سليمان نه نقل کوي وايي: «د محمد بن ادريس شافعي سره وم چي له صعید^(۲) نه ورته يو ليک راغی او پکښي ليکلي وه: چي دخدای ﷻ ددی قول په باره کي شه وايي چي فرمايي: ﴿كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمِئِذٍ لَمَّخَجُوبُونَ﴾^(۳)؟ شافعي وويل: کله چي دوی دغضب په حالت کي دخدای ﷻ له لیدلو نه محروم شول، نو دا پر دی خبري دلالت کوي چي درضايت په حالت کي هغه (خدای ﷻ) ویني، ربيع وايي: ما ويل: ای ابو عبد الله ته پدی

(۱) الانتقاء ۷۹ صفحه .

(۲) په مصر کي ديو منطقی نوم دی. (ژباړونکی)

(۳) دالمطفين سورت، ۱۵ آیت، او ترجمه يي تيره شوه.

قول عقیده لری؟ ویل یی: هو، زه همدا قول

(عقیده) دخدای عز وجل دعبادت (وسیله) گنم»^(۱).

(۹) او ابن عبد البر له جارودي^(۲) نه نقل کوي وایی:

«د شافعی ورائدی دابراهیم بن اسماعیل بن علیہ^(۳)

نوم یاد شو، ویی ویل: زه دهغه سره په ټولو

شیانو کي مخالف یم حتی دلا اله الا الله په ویلو

کي دهغه خبره نه اخلم، (څکه چي) زه ولیم:

(۱) شرح اصول اهل السنة والجماعة ۵۰۶/۲ .

(۲) شاید هغه به موسی بن ابی الجارود وي، ابن حجر دهغه

په باره کي وایی: «د شافعی له ملگرو او شاگروانو نه

دی او له هغه نه روایت کوي»، ابن هبة الله دهغه په باره

کي وایی: «په مکه کي یي دشافعی دمذهب موافق فتوی

ورکول، دوفات تاریخ یي معلوم ندی».

تهدیب الاسماء واللغات ۱۲۰/۲، او طبقات الشافعی لابن

هدایة الله ۲۹ صفحه دي وکتل شي.

(۳) هغه ابراهیم بن علیہ دی، ذهبي دهغه په باره کي وایی:

«جهمي هالك، بحث او جدل به يي كاوه، او ويل به يي چي

قرآن مخلوق دی، په ۲۱۸هـ کال کي وفات شوی دی».

میزان الاعتدال ۲۰/۱، او لسان المیزان ۳۴/۱-۳۵ دي

وکتل شي.

بيله خدای ﷻ نه بل دعبادت وړ معبود نشته،
 (هغه ذات) چې له موسى ﷺ سره يې (د پردې
 تر شا) خبرې کړي، او (پداسې حال کې چې)
 هغه (ابراهيم بن اسماعيل بن عليه) وايي: بيله
 خدای ﷻ څخه بل دعبادت وړ معبود نشته،
 (هغه ذات) چې خبرې يې پيدا (خلق) کړي او
 دپردې له شا نه يې و موسى ته واورولي (يعني
 دکلام له صفت نه منکر دی)»^(۱).

(۱۰) او لالکائي له ربيع بن سليمان نه نقل کوي وايي:
 «شافعي وايي: څوک چې ووايي: قرآن مخلوق دی
 هغه کافر دی»^(۲).

(۱۱) بيهقي له ابو محمد زبيري نه نقل کوي وايي: «چا
 شافعي ته وويل: ما ته ووايه چې قرآن خالق دی؟

(۱) الانتقاء ۷۹ صفحه، او دا قصه حافظ ابن حجر دمناب
 الشافعي دذهبي تأليف نه په لسان الميزان ۳۵/۱ کې نقل
 کړی ده.

(۲) شرح اصول اهل السنة والجماعة ۲۵۲/۱.

ویل یې: نه، ویل: نو مخلوق دی؟ ویل یې: نه، ویل: نو غیر مخلوق دی؟ ویل یې: هو، ویل: څه دلیل پر دی خبره شته چې مخلوق ندی؟ شافعي سر را پورته کړ او وېي ویل: پدی اقرار کوی چې قرآن دخدای ﷻ کلام دی؟ ویل: هو، شافعي وویل: دا خبره ستا نه مخکي ویل شوی ده، خدای ﷻ فرمایي: ﴿وَأَن أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُهُ حَتَّىٰ يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ﴾^(۱)، و فرمایي: ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا﴾^(۲)، شافعي ویل: نو آیات ته پدی اقرار کوي چې خدای ﷻ وو او کلام یې هم وو؟ او یا دا چې خدای ﷻ وو او کلام یې نه وو؟

-
- (۱) دالتوبه سورت، آیت ۶، ترجمه: «او که له مشرکینو نه حوک له تا نه پناه وغواري، نو پناه ورته ورکړه تر څو دخدای ﷻ کلام واوري».
- (۲) دالنساء سورت، آیت ۱۶۴، ترجمه: «او خدای ﷻ له موسی سره خبري وکړي».

سړي وويل: بلکه خدای وو او کلام يې هم وو. (راوي) وايي: شافعي وخنډل او ويې ويل: ای دکوفي خلگو، تاسو مور ته خطرناکي خبري راوړی، پداسي حال کي چي پدی اعتراف کوی چي خدای له هر شي نه مخکي موجود وو او کلام يې هم وو (يعني دکلام صفت ورته په ازل کي ثابت وو)، نو بيا مو دا خبره له کومه را پيدا کړه: چي کلام دخدای عين ذات دی او که غير له ذات نه بل څه دی؟ راوي وويل: چي سړی چوپ پاتي شو او دباندې ووت»^(۱).

(۱۲) او دا اعتقاد په هغه برخه کي چي وشافعي ته منسوبه ده له ابو طالب عشاري^(۲) نه نقل شوی

(۱) مناقب الشافعي ۱/۴۰۷-۴۰۸ .

(۲) هغه محمد بن علي العشاري شيخ، صدوق، معروف، دی، او دا قصه يوازي هغه روايت کړی ده، او دا هغه څه دی چي پر ده باندی داخل شوی، او ده په پاک نيت سره نقل کړي دي، لکه څنگه چي ذهبي په الميزان ۳/۶۵۶ کي ويلي دي، ليکن دسلف صالح نه بعضو لکه: موفق ابن-

دی چې وايي: «او له (شافعي) نه دخدای ﷻ دصفتانو او هغه حه په باره کي چې باید ایمان پر راوړو پوښتنه وشوه، (هغه) وويل: «خدای ﷻ لره (داسي) نومونه او صفتونه شته چې کتاب (قرآن) هغه بیان کړي دي، او پیغمبر ﷺ خپل امت له هغه نه خبر کړی دی، او دخدای ﷻ له بندگانو نه هیڅ چا ته رواندي چې دهغه شيانو مخالفت وکړي چې پوه شي چې هغه قرآن بیان کړي، او صحیح حدیث يې په باره کي راغلی دی، او که

قدامة په العلو ۱۲۴ صفحه کي، او ابن ابي يعلى په الطبقات ۱/۲۸۳ کي، او ابن القيم په اجتماع الجيوش الاسلامية ۱۶۵ صفحه کي، او خپله ذهبي په سير اعلام النبلاء ۱۰/۷۹ کي پر هغه څه اعتماد کړی دی کوم چې په دغه عقیده کي راغلي دي.

او دالیک چې زه يې بالحرف را نقلوم، پر امام حافظ ابن نصر دمشقي باندي قراءت شوی دی، او ابو يعلى هغه مکمل په خپل کتاب طبقات کي نقل کړی دی، او زه به ددوی دواړو تر منځ فرقونه ثابت کړم.

چيري مخالفت وکړي نو هغه په خدای ﷻ باندی کافر دی، اما مخکي لدی نه چي شرعي دلیل ورته ورسپړي او ورته ثابت شي (که مخالفت وکړي) نو هغه معذور شمیرل کېږي، ځکه چي دا شيان (د خدای ﷻ نومونه او صفات) د(انسان) په خپل عقل او فهم سره دادرک او پوهیدلو وړ ندي، او دا هغه شيان دي چي خدای ﷻ له هغه نه بیان کړي دي (او ویلي یي دي چي) هغه (یعني خدای ﷻ): اوریدونکی دی، (او) دوه لاسونه لري لکه چي فرمایي: ﴿بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ﴾^(۱)، او هغه بنی لاس (بمين) لري لکه چي فرمایي: ﴿وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ﴾^(۲)، او هغه مخ (وجه) لري، لکه چي فرمایي: ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ

(۱) دالمائدة سورت، ۶۴ آیت، ترجمه: «بلکه دوه لاسونه یي غزولی او پراخ دي».

(۲) دالزمر سورت، ۶۷ آیت، ترجمه: «او آسمانونه دده په بنی لاس (بمين) کي نعنبي دي».

إِلَّا وَجْهَهُ»^(۱)، او فرمايي: «وَيَتَقَىٰ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو
الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ»^(۲)، او هغه پنبه (قدم) لري،
لکه چي پیغمبر ﷺ (د دوزخ په باره کي) فرمايي:
«ترڅو چي خدای ﷻ خپله پنبه په هغه کي
کښېږدي»^(۳) يعني په دوزخ کي، [او خدای ﷻ
خپل مؤمن بنده ته خاندي]^(۴) نظر پدی قول

(۱) دالقصص سورت، ۸۸ آیت، ترجمه: «او بيله دهغه
(خدای ﷻ) له مخ (وجه) نه نور ټول شيان له مينځه
تلونکي دي».

(۲) دالرحمن سورت، ۲۷ آیت، ترجمه: «او ستا درب مخ
(وجه) باقي پاتي کېږي، چي خاوند دعظمت او لويوالي
دی، او عزت ورکونکی دی».

(۳) دا حديث بخاري په كتاب التفسير، باب «وتقول هل من
مزید» ۵۹۴/۸، ح ۴۸۴۸، او مسلم په كتاب الجنة
وصفة نعيمها وأهلها، باب النار يدخلها الجبارون والجنة
يدخلها الضعفاء ۲۱۸۷/۴، ح ۲۸۴۸ دواړو له قتاده له
انس بن مالك نه روايت كړی دی.

(۴) دمرېق قوسونو په مينځ کي عبارت له مؤلف نه په همدی
رساله کي پاته شوی او له اصلی مصدر نه يې ندی نقل
کړی، او همدارنگه دده ددکتوراه په رساله (اصول-

ديغمبر ﷺ چي دهغه چا په باره کي وايي چي
 دخدای ﷻ په لاره کي شهيد شوی وو: «خدای
 ﷻ يي په داسي حال کي وليد چي ورته خندل
 يي»^(۱)، او هغه هره شپه ددنيا آسمان ته را بنکته
 کيږي، دليل يي ديغمبر ﷺ هغه قول دی چي
 پدی باره کي راغلی دی، او هغه په يوه سترگه
 روند ندی، دليل يي ديغمبر ﷺ هغه قول دی چي
 دجال په باره کي وايي: «او هغه (دجال) په يوه
 سترگه روند دی، او ستاسو رب په يوه سترگه

الدين عند الإمام أبي حنيفة) کي هم ددی عبارت ذکر
 ندی شوی، او ما نومړی عبارت له اصلي مصدر يعني
 دابن ابو يعلى له کتاب (الطبقات) نه نقل کړی دی.
 (ژباړونکي)

(۱) دا حديث بخاري په کتاب الجهاد باب الكافر يقتل
 المسلم ۳۹/۶، ح ۲۸۲۶، او مسلم په کتاب الإمامة، باب
 الرجلين يقتل أحدهما الآخر يدخلان الجنة ۱۵۰۴/۳، ح
 ۱۸۹۰، دواړو له اعرج له ابو هريرة نه روايت
 کړی دی.

پوندندی»^(۱)، او مؤمنان خپل خدای ﷻ د قیامت په ورځ داسې ویني لکه دخوارلسمي سپوږمۍ ته چې گوري، او هغه گوته (اصبع) لري، دلیل یې د پیغمبر ﷺ دا قول دی چې فرمایي: «هیڅ یوزره (د انسان) داسې نشته مگر دا چې دمهربانه (خدای ﷻ) ددوو گوتو تر مینځ وي»^(۲).

(۱) دا حدیث بخاري په کتاب الفتن، باب ذکر الدجال ۹۱/۱۳، ح ۷۱۳۱، او مسلم په کتاب الفتن وأشرار الساعة، باب ذکر الدجال وصفته ۲۲۴۸/۴، ح ۲۹۳۳ دوارو له قتاده له انس بن مالك نه روایت کړی دی.

(۲) ددی لفظ په شان احمد په المسند ۱۸۲/۴، او ابن ماجه په المقدمة، باب فيما أنكرت الجهمية ۷۲/۱، ح ۱۹۹، او حاکم په المستدرک ۵۲۵/۱، او آجری په الشريعة ۳۱۷ صفحه، او ابن منده په الرد علی الجهمية ۸۷ صفحه کي ټولو له نواس بن سمعان نه روایت کړی دی، حاکم دهغه په باره کي وايي: «صحيح علی شرط مسلم ولم یخرجاه»، او ذهبي په التلخیص کي هغه تأیید کړی دی، او ابن منده دهغه په باره کي وايي: «د نواس بن سمعان حدیث ثابت دی، او مشهورو امامانو چې هیڅ نوع اعتراض پر هغو نشته، دا حدیث روایت کړی دی».

او دا صفات او نعتونه چي خدای ﷻ خپل ځان په هغه موصوف کړی دی، او پیغمبر ﷺ دهغه وصف پدی (صفاتو) کړي دی، دا هغه شیان دي چي حقیقت يي په (انساني) فکر او فهم سره قابل دادرارک ندي، او د(دی شیانو) په نه پوهیدلو سره (تر هغه) څوک نه کافر کيږي، تر څو ورته دهغو خبر - (دده په نزد سره په ثابت آیت او حدیث سره) - هغه ته ورسېږي، نو هغه څه چي ده ته رسیدلي دي که هغه داسي خبر (آیت او یا حدیث) وي چي فهم يي (داسي روښانه وي) لکه چي دهغه خبر راوي (او نقل کوونکی) يي (پخپله) لیدلی وي او ځني اوریدلي يي وي، نو پر هغه باندي فرض ده چي په هغه باندي داسي عقیده وکړي لکه چي (خپله) يي پیغمبر ﷺ نه اوریدلي او لیدلي وي، لیکن مور: دا صفات (الله تعالی ته) په هغه ډول ثابتوو او (د مخلوق سره) مشابهت ځني نفي کوو، لکه څنگه

چي خدای جَلَّالٌ هغه له خپل حان نه نفسي کړي دي، لکه چي فرمايي: **(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ)**^(۱) «...»^(۲)، ددی عقیدتنامي تر پایه پوري.

ب- دقضاء او قدر په باره کي دامام شافعي اقوال:

(۱) بيهقي له ربيع بن سليمان نه نقل کوي وايي: «له شافعي نه دقضاء او قدر په باره کي پوښتنه وشوه، (هغه) وويل:

ما شتَ كانَ وإنْ لمْ أَشَأْ وما شتَ إنْ لمْ تَشَأْ لمْ يَكُنْ
 خَلَقْتَ العِبَادَ عَلَيَّ ما عَلِمْتَ ففِي العِلْمِ يَجْرِي الفَتَى وَاللُّسَنُ
 عَلَيَّ ذَا مَنَّتَ وَهَذَا خَلَلْتَ وَهَذَا أَعْنَتَ وَذَا لمْ تُعِنُ
 فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَمِنْهُمْ سَعِيدٌ وَمِنْهُمْ قَبِيحٌ وَمِنْهُمْ حَسَنٌ^(۳)»

(۱) دالشوری سورت، ۱۱ آیت، ترجمه يي مخکي تيره شوی ده.

(۲) دا عقیده نامه له هغه نسخي نه نقل شوی ده کومه چي دهالند دليدن په پوهنتون کي ديو خطي اصل نه فوتو کاپي شوی وه.

(۳) مناقب الشافعي ۱/۴۱۲-۴۱۳، شرح اصول اعتقاد اهل السنة ۲/۷۰۲.

يعني: هغه څه چې وغواړی هغه کيږي و لو که ما نه وي غوښتي، او هغه څه چې زه وغواړم که ته و نه غواړی نه کيږي، بنديگان دي په څه ډول چې ته پوهيږي پيدا کړي دي، او (ستا) دعلم مطابق ځوان او سپين بزری روان دی، له چا سره دي احسان کړی (د نيك عمل توفيق دي ورکړی)، او چا ته دي توفيق (د هدايت او نيك عمل) ندی ورکړی، له چا سره دي (په مشکلاتو کې) کومک کړی، او څوک دي له خپل کومک او نصرت نه محروم کړي دي، بعضي له دوی نه بد بخته او بعضي خوشبخته دي، او بعضي بد شکله او بعضي بنايسته دي.

(۲) بيهقي په مناقب الشافعي کې نقل کوي وايي: چې شافعي وايي: «د بند گانو اراده دخداى ﷻ (له ارادى) سره تړلي ده، هيڅ شي نشي کولای مگر دا چې خداى ﷻ دهغه اراده کړی وي، ځکه چې خلگو خپل اعمال ندي پيدا کړي، بلکه دهغه پيدا کونکى او خالق خداى ﷻ دی،

او د بندگانو اعمال او قضاء او قدر خیر او شریې
 دخدای ﷻ له جانبه دي، او د قبر عذاب حق
 دی، او (د قیامت دورځي) حساب حق دی، او
 جنت حق دی، او داسي نور (د عقیدې مسائل)
 کوم چې په احادیثو کې راغلي دي»^(۱).

(۳) لالکائي له مزني نه نقل کوي وايي: «شافعي
 وايي: آیا پوهیږی چې قَدَرِي^(۲) څوک دی؟ هغه
 څوک چې وايي: خدای ﷻ هېڅ شی له واقع
 کیدلو نه مخکې ندي پیدا کړی»^(۳).

(۴) او بیهقي له شافعي نه نقل کوي وايي: «قَدَرِيه
 هغه کسان دي چې پیغمبر ﷺ دهغوی په باره
 کې فرمایي: «هغوی (قَدَرِيه) ددی امت مجوسان

(۱) مناقب الشافعي ۱/ ۴۱۵ .

(۲) قدری هغه چا ته وايي چې قدریه وو دېلي دعقیدي
 پیروي کوي، او قدریه وو تعریف مخکې تیر شوی دی.
 (ژباړونکی)

(۳) شرح اصول اعتقاد اهل السنة والجماعة ۲/ ۷۰۱ .

دي»^(۱)، هغه کسان دي چې وايي: خدای ﷻ (د بندگانو) په گناهونو مخکې لږې چې واقع شي عالم نډی»^(۲).

(۵) او بیهقي له ربیع بن سلیمان او هغه له شافعي نه نقل کوي وايي: «چې هغه په قدرې پسي لمونځ کول مکروه گنبل»^(۳).

ج- دایمان په باره کې دامام شافعي اقوال:

(۱) ابن عبد البر له ربیع نه نقل کوي وايي: «له شافعي نه مي واوریدل چې وايي: ایمان عبارت دی له قول او عمل او دزړه له اعتقاد نه، آیا نه ویښي چې

(۱) دا حدیث ابو داود په کتاب السنة، باب في القدر ۶۶/۵ ح ۴۶۹۱، او حاکم په المستدرک ۸۵/۱ کې دواړو له ابو حازم بن عمر نه راوایت کړی دی، حاکم دهغه په باره کې وايي: «د شیخینو (بخاري او مسلم) د شرط موافق صحیح دی، په هغه صورت کې چې دابو حازم سماع له ابن عمر نه صحیح وي، او دا (حدیث) شیخینو نډی تخریج کړی»، او ذهبي هغه تأیید کړی دی.

(۲) مناقب الشافعي ۴۱۳/۱.

(۳) مناقب الشافعي ۴۱۳/۱.

خدای ﷻ فرمائي: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ﴾^(۱)، يعني ستاسو لمونځونه و بيت المقدس ته، نو پر لمانځه باندي بي دایمان اطلاق وکړ، او لمونځ عبارت دی له قول او عمل او نیت نه»^(۲).

(۲) او بیهقي له ربیع بن سلیمان نه نقل کوي وايي: «له شافعي نه مي واوریدل چي وايي: ایمان قول او عمل ته وايي زیاتېږي او کمیږي»^(۳).

(۳) او بیهقي له ابو محمد زبيري نه نقل کوي وايي: «يو چا وشافعي ته وويل: کوم عمل دخدای ﷻ په نزد بتره دی؟ شافعي وويل: هغه شی چي (خدای ﷻ) بيله هغه نه عمل نه قبلوي، ويل يي: هغه څه دی؟ ويل: په هغه خدای ﷻ باندي ایمان لرل چي بيله هغه نه بل دعبادت وړ معبود نشته، دا

(۱) دالبقره سورت، ۱۴۳ آیت، ترجمه: «او خدای ﷻ ستاسو ایمان (لمونځ) نه ضایع کوي».

(۲) الانتقاء ۸۱ صفحه.

(۳) مناقب الشافعي ۱/۳۸۷.

ددرجي او مرتبي او شرف له لحاظه له ټولو نه لوړ او لوی عمل دی، سړي وویل: دایمان په هکله خبر راکړه چې آیا قول او عمل (دواړه) دي، او که قول بيله عمل نه دی؟ شافعي وویل: ایمان دالله لپاره عمل کول دي، او قول ددي عمل یوه برخه ده، (سوال کونکي) سړي وویل: دا (خبره) راته شرح کړه چې په پوه شوم، شافعي وویل: ایمان مختلف حالات، درجي، او طبقي لري، بعضي له هغه په پوره وضاحت سره پوره او کامله دي، او بعضي يې په واضح ډول ناقصه دي، او دبعضو (د کمال او یا نقصان) زیاتوالی غالبه وي، سړي وویل: او ایمان پر یو حالت ندی زیاتیري او کمیري؟ شافعي وویل: هو، (سړي) وویل: دلیل یې څه دی؟ شافعي وویل: خدای ﷻ دبنی آدم پر اندامونو باندي ایمان فرض کړی او پر هغوی یې تقسیم کړی او ویشلی دی، نو هر اندام دخدای ﷻ له جانبه دایمان په یو جزء باندي مکلف شوی دی.

چي بل بي په هغه ندى مكلف:

لدى جملي نه دهغه زړه دى چي تفكر او تعقل كوي، او پوهيږي او زده كړه كوي، هغه دخپل جسم امير دى چي نور اعضاء بيله دهغه له امر نه هيڅ كار نشي كولاى.

او لدی جملي نه دهغه سترگي دي چي په هغه سره ويني، او غوزونه بي دي چي په هغه سره اوري، او لاسونه بي دي چي په هغه سره اخستل كوي، او پښي بي دي چي په هغه سره تلل كوي، او فرج (د شهوت ځاى) يي دى چي په هغه سره خپل شهوت تر سره كوي، او ژبه يي ده چي په هغه خبري كوي، او سري يي دى چي په هغه كي مخ پروت دى.

دزړه فرض دژبي له فرضو څخه ځانگړى دى، دغوږونو فرض دسترگو له فرضو نه ځانگړى دى، دلاسونو فرض دپښو له فرضو څخه ځانگړى دى، دفرج (شهوت ځاى) فرض له هغه

خه نه چي پر مخ فرض دي ييل او خاڼگري دي.
 پر زړه باندي دخداى ﷻ فريضة او وجييه
 عبارت ده له: اقرار كول، پيژندل، نيت كول،
 راضي كيدل، او ددى خبري منل دي چي ييله
 خداى ﷻ نه بل دعبادت وړ معبود نشته، هغه يو
 دى شريك نلري، ملگرى (يعني بنحّه) او اولاد
 نلري، او محمد ﷺ دهغه بنده او پيغمبر دى، او په
 هغو پيغمبرانو او كتابونو اقرار كول دي چي
 دخداى ﷻ له جابه راغلي دي. داده دخداى
 ﷻ فريضة پر زړه باندي، او همدا دزړه عمل
 دى، (خداى ﷻ فرمايي): ﴿إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ
 مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكَفْرِ
 صَدْرًا﴾^(۱)، او فرمايي: ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ

(۱) دالنحل سورت، ۱۰۶ آيت، ترجمه: «مگر هغه څوك چي
 (د كفر دكلمي په ويلو) مجبور شي پداسي حال كي چي
 زړه يي پر ايمان مطمئن وي (نو پر هغوى باندي خه-

الْقُلُوبُ»^(۱)، او فرمائي: «مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا
بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ»^(۲)، او فرمائي:
«وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخَفُّوهُ يُحَاسِبِكُمْ
بِهِ اللَّهُ»^(۳)، او دا دایمان په برخه کي پر زړه
باندي دخدای ﷻ فریضه ده، او همدا دزړه عمل،
او دایمان سیر دی (یعني دایمان داجزاوو نه له ټولو
مهم جزء دی).

او پر ژبه باندي دخدای ﷻ فریضه داده چي په
کوم شي چي زړه معتقد دی دهغه تعبیر او اظهار

- گناه نشته)، خو هغه چا چي کفر ته سینه پرانستله (نو پر
هغوی باندي دخدای ﷻ غضب او عذاب وي)».
- (۱) دالرعد سورت، ۲۸ آیت، ترجمه: «با خبر اوسی چي
دخدای ﷻ په ذکر زړونه آرام او اطمینان حاصلوي».
- (۲) دالمائدة سورت، ۴۱ آیت، ترجمه: «له هغو کسانو نه چي
په خوله وايي ایمان مو راوړی، پداسي حال کي زړونو يي
ایمان ندي راوړی».
- (۳) دالبقره سورت، ۲۸۴ آیت، ترجمه: «خه چي ستاسو په
زړونو کي دي که يي پټ کړي او يا بنکاره، خدای
ﷻ دهغه محاسبه در سره کوي».

و کري، خدای ﷻ فرمائي: ﴿قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ﴾^(۱)،
 او فرمائي: ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾^(۲)، او دا
 دخدای ﷻ فریضه ده پر ژبه باندي، چي هغه
 دزړه له (اعتقاد) نه تعبیر کول دي، او دا دژبي
 عمل دی، او دایمان له جملي نه دهغي فریضه ده.

او پر غوزو باندي دخدای ﷻ فریضه داده چي
 له کومو شيانو نه چي خدای ﷻ حرام گرځولي
 دي ځان وژغوري، او له کومو شيانو نه يي چي
 منع کړی، ليري اوسي، خدای ﷻ پدی هکله
 وايي: ﴿وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا
 سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا
 تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ

(۱) دالبقره سورت، ۱۳۶ آيت، ترجمه: «اوواياست چي په

خدای ﷻ مو ايمان راوړی دی».

(۲) دالبقره سورت، ۸۳ آيت، ترجمه: «او و خلگو ته نيکه

خبره و کړی».

إِنكُمْ إِذَا مِثْلَهُمْ^(۱)، او بيا بي هيرہ لہ هغه نہ
 مستثنیٰ کرہ، او فرمايی: ﴿وَأَمَّا يُنْسِيكَ الشَّيْطَانُ﴾
 يعني (کہ بہ هيرہ) لدوی سرہ کڻينسي تي ﴿فَلَا
 تَقْعُدَ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾^(۲)، او
 فرمايی: ﴿قَبَشْرٌ عِبَادِي * الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ
 فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ
 هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾^(۳)، او فرمايی: ﴿قَدْ أَفْلَحَ

(۱) دالنساء سورت، ۱۴۰ آيت، ترجمہ: «او بہ رڻبتيا چي
 (خدای ﷻ) پر تاسو باندي بہ خپل ڪتاب ڪي (دا حڪم)
 نازل ڪر چي کہ مو واوريدل چي (خلگ) دخداي ﷻ بہ
 آياتو (او احڪامو) ڪافر ڪيري او سپڪاوى ڪوي، دهغوى
 سرہ مڪڻيڻي تر خو چي (بيله ڪفر او سپڪاوى نہ) بہ بلہ
 خبرہ شروع و ڪري، (کہ تاسو لدوی سرہ کڻينسي) نو
 تاسو بہ هم ددوی بہ شان ياست.»

(۲) دالأنعام سورت، ۶۸ آيت، ترجمہ: «او کہ بي چيري
 شيطان ستا شخه هير ڪري (او لدوی سرہ کڻيناسي نو
 ڪومہ گناه درباندي نشته)، خو وروسته لدی نہ چي بہ
 ياد دي شي له ظالمانو سرہ مه کڻينيه.»

(۳) دالزمر سورت، ۱۷-۱۸ آيت، ترجمہ: «نو زما هغه
 بندگانو ته زيری ور ڪرہ چي خيري اوري او دهغو لہ-

الْمُؤْمِنُونَ * الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿۱﴾
 دخدای ﷻ تر دی قول پوری ﴿لِلزَّكَاةِ
 فَاعْلُن﴾^(۱)، او فرمائی: ﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ
 أَعْرَضُوا عَنْهُ﴾^(۲)، او فرمائی: ﴿وَالَّذِينَ لَا
 يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا﴾^(۳)،
 نو دحرامو داوړیدلو نه دالیری والی دغوزونو
 عمل دی چي خدای ﷻ پر هغو باندي فرض

- سو نخه پیروي کوي، هغوی ته خدای ﷻ هدايت
 کړی، او هغوی دعقل او پوهي خاوندان دي».
- (۱) دالمؤمنون سورت، ۱-۴ آیت، ترجمه: «په رښتیا سره
 مؤمنان کامیابه دي، هغه کسان چي په لماغته کسي خشوع
 لري، -خدای ﷻ تر دی قول پوري- او (د خپلو
 مالونو) زکات ورکوي».
- (۲) دالقصص سورت، ۵۵ آیت، ترجمه: «او کله چي بیباکه
 او بیهوده خبري واورې نو مخ ځني گرځوي».
- (۳) دالفرقان سورت، ۷۲ آیت، ترجمه: «او هسي کسان دي
 چي په دروغو شاهدي نه ورکوي، او کله چي په باطل
 او بیباکه خبرو باندي (بيله قصده مخامخ شي او) تیر شي،
 نو مخ ځني واورې او تیر شي».

کړی دی، او دا دایمان له جملې نه دی. او دسترگو فریضه داده چې حرامو ته ونه گوري، او له کومو شیانو نه چې خدای ﷻ منع کړی ده سترگي پټې کړي، خدای ﷻ فرمایي:

﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ﴾^(۱) دآیت تر آخره پوري، یعنی مؤمن باید دنورو دعورت له لیدلو نه سترگي پټې کړي، او خپل عورت (هم) دنورو له سترگو نه خوندي وساتي».

او (شافعي) وايي: دقرآن په هر آیت کي چې دعورت او فرج په حفظ او ساتلو امر شوی دی له هغه نه مراد له زنا (نه ځان ساتل دي)، په استثناء ددغه آیت چې له هغه نه مراد دسترگو ساتل او پټول دی.

(۱) دالنور سورت، ۳۰ آیت، ترجمه: «و مؤمنانو ته ووايه چې خپلي سترگي (د حرامو) له لیدلو نه پټې کړي، او خپل دشرم ځايونه (د حرام کارونو) نه وساتي».

او له حرام نه دسترگو پټول دسترگو هغه عمل دی چې خدای جلّالہ پری فرض کړی دی، او هغه دایمان له جملې نه دی.

او بیا یې د(ټولو) هغه شیانو نه چې پر زړه، غوږو، او سترگو باندي فرض کړيدي یادونه وکړه او په یوه آیت کې یې ذکر کړل، لکه چې فرمایي: ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾^(۱)، (شافعي) وايي: يعنې پر عورت (د شرم پر ځای) باندی یې فرض کړي دي چې هغه په حرامو سره ملوث نکړي (لکه چې فرمایي): ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِأَعْتَابِهِمْ حَافِظُونَ﴾^(۲)، او فرمایي:

(۱) دالإسراء سورت، ۳۶ آیت، ترجمه: «او په کوم شي چې نه پوهیږی دهغه متابعت مه کوه، بيله شکه چې (انسان له هغه څه نه چې) غوږ او سترگی او زړه یې (کړي وي) پوښتل کیږي».

(۲) دالمؤمنون سورت، ۵ آیت، ترجمه: «او کوم کسان چې خپل عورتونه (د شرم ځایونه) ساتي».

﴿وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ﴾^(۱) دآیت تر آخره پوري، د«جلود» (پوستونو) له کلمې نه مراد: عورتونه (دشرم مخايونه) او ورنونه دي، او دا دخدای ﷻ فریضه پر عورتونو باندي ده چې هغه له حرام کار نه وساتي، او همدا دهغه عمل دی. او دلاسونو فریضه داده چې په هغه حرام کارونه ونکړي، او (یوازي) هغه کارونه پري وکړي کوم چې خدای ﷻ په هغه امر کړی دی لکه صدقه او خیرات، او صلء رحمي، او دخدای ﷻ په لار کې جهاد، دلمانځه لپاره اودس، خدای ﷻ فرمابي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا

(۱) د فصلت سورت، ۲۲ آیت، ترجمه: «او هغه حه چې تاسو (د گناهونو دکولو په وخت کې لډی ویري نه) پتبول (چې) ستاسو غوزونه او سترگي او پوستونه به پر تاسو شاهدي ووايي».

وَجُوهَكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ»^(۱)
 آیت تر آخره پوري، او فرمايي: ﴿فَإِذَا لَقِيتُمُ
 الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَتُمُوهُمْ
 فَشَدُّوا الوَثَاقَ فَمَا مَثًا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءٌ﴾^(۲)، حڪم
 چي وهل، او جنگ، او صلہء رحمي، او صدقه او
 خيرات دهغه له (اعمالو) نه دي.

او دپنبو فريضة داده چي دحرام خواته ولاړي
 نشي، لکه څنگه چي خداى ﷻ فرمايي: ﴿وَلَا
 تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ

(۱) دالمائده سورت، ۶ آيت، ترجمه: «ای مؤمنانو کله چي و
 لماڅخه ته ولاړ شی (اراده وکړی) خپل مخونه او لاسونه تر
 څنگلو پوري مینځی».

(۲) دمحمد سورت، ۴ آيت، ترجمه: «کله چي (د جنگ په
 ساحه کې) له کفارو سره مخامخ شی نو غاړي يې ووهی
 تر څو چي هغوی (بڼه) ضعیفه او کمزوري کړی (او
 ماتې ورکړی، او وروسته بیا) هغوی په ټینګه بندیان
 کړی، او وروسته یا پر هغوی باندي احسان وکړی (بيله
 عوضه يې آزاد کړی)، او یا له هغوی نه عوض واخلي
 (او آزاد يې کړی)».

وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا^(۱).

او دمخ فریضه داده چي و خدای ﷻ ته شپه او ورځ دلمانځه په وختونو کي پر سجده وي، لکه څنگه چي فرمائي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَعَبُدُوا رَبَّكُمْ وَأَفْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾^(۲)، او فرمائي: ﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾^(۳)، له مساجدو نه مراد هغه څه دي چي پر هغه باندي په لمانځه کي سجده

(۱) دالإسراء سورت، ۳۷ آیت، ترجمه: «او په څمکه کي په خیال او غرور سره په لاري مه ځه، بيله شکه چي ته به (په تگ سره) څمکه څيري نکړی، او نه به (په خپل غرور او تکبر سره) په اوزدوالي دغرونو اندازی ته ورسیري».

(۲) دالحج سورت، ۷۷ آیت، ترجمه: «ای مؤمنانو (په لمانځه کي) رکوع او سجده وکړی، او دخدای ﷻ عبادت وکړی، او نیک کارونه وکړی تر څو کامیابه شی».

(۳) دالجن سورت، ۱۸ آیت، ترجمه: «او بيله شکه چي مسجدونه دخدای ﷻ د(عبادت) لپاره دي، نو بيله خدای ﷻ نه دبل چا عبادت (په هغه کي) مه کوی».

کبري، لکه تندي او نور.

(شافعي) وايي: دا هغه شيان دي چي خدای ﷻ

(د انسان) پر دغه اندامونو باندي فرض کړي دي.

او پر لمانځه او اوداسه يي لدی جهته دایمان اطلاق

کړی دی چي خدای ﷻ کله خپل پیغمبر ﷺ

ديت المقلس طرف نه دکعي و طرف ته دلونځ

کولو امر وکړ، نو مسلمانانو شپاړس (۱۶) مياشتي

ييت المقلس ته لمونځونه کړي وه، نو هغو ويل:

چي ای دخدای ﷻ پیغمبره، دهغه لمونځونو په باره

کي چي ييت المقلس ته مو کړي دي څه وايي

چي دهغه لمونځونو او زمونږ په باره کي څه حکم

دی؟ (زمونږ دلونځونو او زمونږ څه حال دی؟)

خدای ﷻ (دهغه په جواب کي) دا آیت نازل

کړ: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ

لَرَعُوفٌ رَحِيمٌ﴾^(۱)، نو دایمان اطلاق يي پر لمانځه

(۱) دالبقره سورت، ۱۴۳ آیت، ترجمه يي تیره شوی ده.

و کړ، نو څوک چې خدای ﷻ ته حضور وروړي پداسې حال کې چې لمونځونه یې اداء کړي وي، خپل اندامونه یې (له حرام) نه ساتلي وي، او خپل هر اندام یې په هغه څه کې استعمال کړی وي چې په هماغه کار خدای ﷻ امر کړی وي او ورباندې فرض کړی یې وي، نو دخپل خدای ﷻ حضور ته به په کامله ایمان سره ولاړ شي او له جنتیانو نه به وي، او څوک چې دخدای ﷻ لږدی اوامرو شخه کوم امر قصداً ترک کړي، نو دخدای ﷻ حضور ته به په ناقصه ایمان سره لاړ شي.

سوال کونکي سړي وویل: چې په نقصان یې پوه شوم، ولي زیاتوالی یې له کوم ځای نه دی؟

شافعي وویل: خدای ﷻ فرمایي: ﴿وَإِذَا مَا أَنْزَلْتُ سُورَةً فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ * وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ

كَافِرُونَ^(۱)، او فرمائي: **﴿إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ
وَزَدْنَا لَهُمُ هُدًى﴾^(۲).**

شافعي وويل: که چيري دا ايمان تول يو وای
او نقصان او زياتوالی يي نه موندلای، نو هيچ چا
ته به په هغه کي فضيلت نه حاصلدلای، او
(تول) خلگ به په هغه کي يو شانتي وای، او پر
يو بل باندي فضيلت او لوړوالی لرل به باطل
وای، ليکن دايمان په کمال سره مؤمنان جنت ته

(۱) دالتوبه سورت، ۱۲۴-۱۲۵ آيت، ترجمه: «او کله چي
(د قرآن) يو سورت نازل شي، بعضي لدوی نه (يعني
منافقين په تمسخر او سپکاوی) سره وايي چي دچا ايمان
پدی سره زيات شو؟ اما کوم کسان چي مؤمنان دي
دهغوی ايمان (په هغه سره) زيات شي پداسي حال کي
چي (په خپل ايمان او يقين) خوشحاله وي، اما هغه
کسان چي په زړونو کي يي (د منافقت او شك) مرض
وي، نو (د منافقت او شك) ناولتيا يي دمحکي نفاق نه
نوره هم زياته شي، او کفار له دنيا نه لار شي».

(۲) دالكهف سورت، ۱۳ آيت، ترجمه: «هغوی دځوانانو
(يوه ډله) وه چي په خپل خدای ﷻ يي ايمان راوړی وو،
او زيات هدايت مو وړ په برخه کړ».

حي، او دایمان دزياتوالي په وجه د مؤمنانو درجي په جنت کي دخدای ﷻ په نزد يو پر بل بهتري لري، او د(ایمان) دنقصان په وجه کوم کسانو چي تقصير او نيمگرتيا کړی وي دوزخ ته ځي.

شافعي وويل: چي خدای ﷻ دبنندگانو په مينځ کي (د ایمان په باره کي) په مسابقه واچول، لکه څنگه چي دمسابقي په ورځ داسانو په مينځ کي مسابقه وي، نو دهغوی درجي دهغوی دمخکيتوب په اندازه برابري وي، او هر چا ته هغه درجه ورکوي کومې ته چي (له نورو نه) مخکي رسيدلی وي، له حق نه يي هيڅ شی نه کميږي، او نه وروسته شخص له مخکي شخص نه وړاندي کيږي، او همدا وجه ده چي ددی امت اول خلک پر وروستو باندي فضيلت لري، او څوک چي په ایمان کي (له نورو نه) مخکي وي پر هغه چا چي (له نورو نه) وروسته پاتي وي فضيلت نه لرلای، نو بيا به ددی امت آخر (سړي) له اول (سړي)

سره برابر وای (خو داسي نده)»^(۱).

د- دصحابه وو په باره کي دامام شافعي احوال:

(۱) بیهقي له شافعي نه نقل کوي وايي: «خدای ﷺ دپیغمبر ﷺ اصحاب په قرآن او تورات او انجیل کي ستایلي دي، او دپیغمبر ﷺ په ژبه دهغو لپاره داسي فضیلت حاصل دی، چي ددوی نه وروسته بل هیچا ته (داسي فضیلت) ندی حاصل، نو خدای ﷺ دي هغوی ټولو ته خپل رحمت ور په نصیب کړي، او هغوی ته هغه (فضیلت) ور په برخه کړي چي ورته ورکړی یي دی، او هغوی دي دصدیقینو او شهداوو او صالحینو لورو درجو ته ورسوي، ځکه هغوی هغه کسان دي چي دپیغمبر ﷺ سنت یي مور ته رسولي، او (پیغمبر ﷺ) یي پداسي حال کي لیدلی دی چي وحی پر نازلیدل، او دپیغمبر ﷺ ټولي خبري یي په ټوله

(۱) مناقب الشافعي ۱/۲۸۷-۲۹۳.

معنی (لکه) خاص، او عام، او عزیمت، او رخصت، درك كړي دي، او دهغه په ستونو نه يې - په کوم چې مورځ خبر يو او يا نه يو خبر-، (پوره) پوهه درلوده، او هغوی په ټولو ډگرونو کې (لکه) اجتهاد او تقوی او پوهې او داستنباط او ادراك دوسيلې دلرلو په لحاظ له مورځ نه برتري او فضيلت درلود، او دهغوی نظريات او آراوي زمورځ لپاره زمورځ تر نظريات او آراوو بهتره او غوره دي، او خدای جل جلاله ښه پوهیږي»^(۱).

(۲) بیهقي له ربیع بن سلیمان نه نقل کوي وايي: «له شافعي نه مي واوریدل چې (د صحابه وو په مینځ کې) دافضلو (کسانو) پوښتنه ځني وشوه، ويي ويل: (له ټولو نه افضل کسان) ابو بکر او عمر او عثمان او علي ؑ»^(۲).

(۱) مناقب الشافعي ۴۴۲/۱ .

(۲) مناقب الشافعي ۴۳۲/۱ .

- (۳) او بیهقي له محمد بن عبد الله بن عبد الحكيم^(۱) نه نقل کوي وايي: «له شافعي نه مې واوريدل چي وايي: له پیغمبر ﷺ نه وروسته له ټولو خلگو نه افضل او بتر ابو بکر، وروسته عمر، وروسته عثمان، او وروسته علي ؑ دی»^(۲).
- (۴) هروي له يوسف بن يحيى نه نقل کوي وايي: «له شافعي نه مې پوښتنه وکړه چي په راضي^(۳) پسې لمونځ وکړم؟ ويل يې: په راضي او قدري او

(۱) هغه محمد بن عبد الله بن عبد الحكيم المصري ابو عبد الله دی، شیرازي دهغه په باره کي وايي: «د شافعي شاگرد وو او فقه يې له هغه نه اخیستی ده، او دقرآن د مخلوقات دمسألي) دفتني په وخت کي ابن ابي داود ته يووړل شو، خو لدی چي دهغوی غوښتنې ته يې جواب ورنکړ نو دوباره مصر ته روارل شو... او په ۲۶۲هـ — کال کي وفات شوی دی».

طبقات الفقهاء ۹۹ صفحه، او طبقات الشافعية دابن هداية الله تأليف ۳۰ صفحه، او شذرات الذهب ۱۵۴/۲ دي وکتل شي.

(۲) مناقب الشافعي ۱/ ۴۲۳ .

(۳) رافضي درافضه وو ددې پيروانو ته وايي. (ژباړونکی)

مرجهه^(۱) پسي لمونځ مه كوه، ما ويل: دهغوی
 وصف ما ته بيان كړه، ويل يې: څوك چي وايي:
 ايمان يوازي قول (يعني اقرار په ژبه) دی، هغه له
 مرجهه وو نه دی، او څوك چي وايي: ابو بكر او
 عمر له خليفه گانو نه ندي، هغه له رافضه وو نه
 دی، او څوك چي وايي: دبنده اراده دهغه په لاس
 نده، هغه له قدریه وو نه دی»^(۲).

هـ — امام شافعي په دين كې له (بيهوده او بيحايه)
 خصومت او بحث كولو نه منع كوي:

(۱) هر وي له ربيع بن سليمان نه نقل كوي وايي: «له
 شافعي نه مي واوريدل چي وايي: ... كه څوك
 و بل چا ته د خپلو علمي كتابونو وصيت
 وكړي، او په هغه كې دعلم كلام كتابونه هم

(۱) دقدریه وو او مرجهه وو تعريف مخکې شوی دی.

(ژباړونکی)

(۲) ذم الکلام (ق-۲۱۵) او ذهبي هغه په السیر ۳۱/۱۰ كې

ذکر كړی دی.

وي، نو دا (د علم کلام) کتابونه په وصیت کي نه داخلېږي، ځکه چې دا کتابونه د علمي کتابونو نه نه شمیرل کېږي»^(۱).

(۲) او هروي له حسن زعفراني نه نقل کوي وايي: «له شافعي نه مي واوريدل چې وايي: ما يله يو واري بل ځلي له چا سره په علم کلام کي بحث ندی کړی، او زه له خدای عزوجل نه دهغه بڅښنه غواړم»^(۲).

(۳) او هروي له ربيع بن سليمان نه نقل کوي وايي: «شافعي وايي: که وغواړم چې دخپلو مخالفينو دهر يوه پر ضد يو کتاب وليکم، نو (دا کار) کولای شم، خو په علم کلام باندي بوخت والی زما سره نه بڼايي، او زه نه غواړم چې له هغه نه

(۱) ذم الکلام (ق-۲۱۳) او ذهبي هغه په السیر ۳۰/۱۰ کي ذکر کړی دی.

(۲) ذم الکلام (ق-۲۱۳) او ذهبي هغه په السیر ۳۰/۱۰ کي ذکر کړی دی.

دکوم شی نسبت ما ته وشي»^(۱) .

(۴) او ابن بطه له ابو ثور نه نقل کوي وايي: شافعي

ما ته وويل: هيح خوك مي ندي ليدلی چي په علم

کلام کي يي برخه اخيستي وي او بيا يي کاميابي

او سعادت لاس ته راوړی وي»^(۲) .

(۵) او هروي له يونس مصري نه نقل کوي وايي:

«شافعي وايي: دا چي خدای عَلَّامٌ انسان بيله شرك

نه دنورو منهياتو (ناروا کارونو) په کولو مبتلا

کړي، بهتره ده لدی نه چي په علم کلام سره يي

مبتلا کړي»^(۳) .

دا وه دامام شافعي دا قوالو يوه مجموعه چي داصول

دين دمسايلو او دعلم کلام په باره کي (يي دده دنظر

او موقف خرگندونه کول)، او مورن نقل او بيان کړل.

(۱) ذم الکلام (ق-۲۱۵) .

(۲) الإبانة الكبرى ۵۳۵-۵۳۶ صفحه .

(۳) مناقب الشافعي دابن ابي حاتم تأليف ۱۸۲ صفحه .

پنځم مبحث

د امام احمد رحمة الله عليه عقیده:

أ- دتوحید په باره کي دامام احمد اقوال:

(۱) په طبقات الحنابلة^(۱) کي راغلي دي: «چي له امام احمد نه دتوکل په باره کي پوښتنه وشول، ويل يي: (توکل) له خلگو نه داميد او طمع قطع کولو ته وايي».

(۲) او په کتاب المحنة^(۲) کي چي دحنبلي تاليف دی راغلي دي چي امام احمد وايي: «خدای جل جلاله له (ازل) نه متکلم (خبري کونکي) دی، او قرآن دخدای جل جلاله کلام دی او مخلوق ندي او هر جهت ته دی، او په کوم شي چي يي خپله خپل ځان توصيف کړي دی، له هغه نه زيات په بل هيڅ شي موصوف کيدای نشي».

(۱) طبقات الحنابلة ۱/ ۴۱۶ .

(۲) کتاب المحنة صفحه ۶۸ .

- (۳) او ابن ابی یعلیٰ له ابو بکر مروزي نه نقل کوي وایي: «له احمد بن حنبل نه دهغو احادیثو پوښتنه وشوه چي جهمیة یی د(خدای ﷺ) دصفتو او (دهغه) دلیدلو او اسراء (او معراج) په باره کي ردوي (او نه یی مین)، (احمد) هغه احادیث صحیح وگڼل، ویی ویل: چي (اسلامي) امت هغه قبول کړي دي، او څنگه چي راغلي هماغسي عقیده په کوو»^(۱).
- (۴) عبد الله بن احمد په کتاب السنة کي وایي: احمد وایي: «څوک چي گمان وکړي چي خدای ﷺ خبري نه کوي، هغه کافر دی، او مور: دا احادیث لکه څنگه چي راغلي هماغسي ایمان په لرو»^(۲).
- (۵) او لالکائي له حنبل^(۳) نه نقل کوي چي له امام

(۱) طبقات الحنابلة ۱/ ۵۶ .

(۲) السنة ۷۱ صفحه، ددار الکتب العلمیة چاپ .

(۳) هغه حنبل بن اسحق بن حنبل بن هلال بن اسد ابو علي الشيباني دی، او هغه داحمد بن حنبل کاکا دی، خطیب =

احمد نه (د قیامت په وړخ دخدای ﷺ د) لیدلو په باره کې پوښتنه وشوه، ویې ویل: دا احادیث صحیح دي، په هغه ایمان او اقرار لرو، او هر څه چې له پیغمبر ﷺ نه په صحیح سند روایت شوي وي، په هغه ایمان او اقرار لرو»^(۱).

(۶) ابن جوزي په المناقب کې و مسدد^(۲) ته داحمد بن حنبل لیک ذکر کړی چې په هغه کې وايي: «خدای ﷺ په هغو شیانو توصیف کړی چې خپله یې ځان په هغه توصیف کړی دی، او له

د هغه په باره کې وايي: «ثقة، ثبت»، په ۲۷۳ هـ کال کې وفات شوی دی.

تاریخ بغداد ۲۸۶/۸-۲۸۷، او طبقات الحنابلة ۱۴۳/۱ دي وکتل شي .

(۱) شرح اعتقاد اهل السنة والجماعة ۵۰۷/۲ .

(۲) هغه مسدد بن مسرهد بن مسرهل الاسدي البصري دی، ذهبي د هغه په باره کې وايي: «الإمام، الحافظ، الحجة، په ۲۲۸ هـ کال کې وفات شوی دی».

سير اعلام النبلاء ۵۹۱/۱۰، او تهذيب التهذيب ۱۰۷/۱۰ دي وکتل شي .

هغه نه هغه حه نفي کړی چې خپله يي له ځان نه
نفي کړي دي...»^(۱).

(۷) د (الرد علی الجهمية) په کتاب امام احمد تالیف
کي راغلي چې وايي: «او جهم بن صفوان داسي
گمان کوي هغه څوک چې خدای ﷻ په هغو
شيانو (صفاتو) توصيف کړي چې خپله يي ځان
په خپل کتاب کي په هغه توصيف کړی، او يا
يې دخپل پيغمبر ﷺ په ژبه يي په هغه توصيف
کړی دی، نو هغه کافر دی، او هغه دمشبهه
وو»^(۲) له ډلي نه دی»^(۳).

(۸) او ابن تيمية په کتاب الدرء کي له امام احمد نه
نقل کوي وايي: «مور: عقیده لرو چې خدای ﷻ

(۱) مناقب الامام احمد ۲۲۱ صفحه.

(۲) مشبهه داهل سنت و جماعت له مخالفو دلو نه يوه ډله ده، چې
دخدای ﷻ صفات دخلقواتو له صفاتو سره مشابه گڼي.

(ژباړونکی)

(۳) الرد علی الجهمية ۱۰۴ صفحه.

خنګه چې خپله غواړي په هماغه شان پر عرش دی، بيله دی چې په کیفیت او حد او اندازه يې څوک پوه شي، نو دخدای ﷻ صفات دهغه له جانبه دي او دده لپاره دي، او هغه هماغسې دی به کوم شي چې يې خپله ځان توصيف کړی دی، او سترګې (په دنيا کې) پر هغه احاطه نشي کولای او نه يې ليدلای شي»^(۱).

(۹) ابن ابي يعلى له احمد نه نقل کوي چې هغه وايي: «څوک چې گمان وکړي چې خدای ﷻ په آخرت کې نه ليدل کېږي، هغه کافر دی، او دقرآن تکذيب^(۲) يې کړی دی»^(۳).

(۱۰) او ابن ابي يعلى له عبد الله بن احمد نه نقل کوي وايي: «زما له پلار نه دهغو کسانو په باره کې پوستنه وشوه چې وايي: کله چې خدای ﷻ له

(۱) درء تعارض العقل والنقل ۳۰/۲ .

(۲) يعنى ددروغو نسبت يې ورته کړی دی. (ژباړونکى)

(۳) طبقات الحنابلة ۱/۱۴۵، ۵۹ .

موسیٰ عليه السلام سره خبري و کړي، نو (د خدای جل جلاله) خبري په آواز سره نه وي، پلار مي (په جواب کي) وويل: خدای جل جلاله (له موسیٰ عليه السلام سره) په آواز او زغ سره خبري و کړي، او دا احاديث لکه څنگه چي راغلي هماغسي يي روايت کوو (يعني بيله دی چي په کيفيت يي پوه شو ايمان پري لرو)»^(۱).

(۱۱) لالکائي له عبدوس بن مالک العطار نه نقل کوي وايي: له ابو عبد الله احمد بن حنبل نه مي واوريدل چي وايي: «.. او قرآن دخدای جل جلاله کلام دی مخلوق ندی، او ددی خبري په کولو کي چي (قرآن) مخلوق ندی سستي مکوه، ځکه دخدای جل جلاله کلام دده (له صفاتو نه) دی، او کوم شی چي دخدای جل جلاله (له صفاتو څخه) وي

(۱) طبقات الحنابلة ۱/۱۵۸.

نو هغه مخلوق نه وي»^(۱).

ب- د قضاء او قدر په باره کي دامام احمد اقوال:

(۱) ابن جوزي په المناقب کي و مسدد ته داحمد بن

حنبل دليک په ضمن کي ذکر کوي (چي هغه

وايي): «او په قضاء و قدر او پدي سره چي خير

او شر يي، تريخ او خوز يي دخداي ﷻ له جانبه

دي، ايمان ولري»^(۲).

(۲) خلال له ابو بکر مروزي نه نقل کوي وايي: «له

ابو عبد الله نه پوستنه وشوه، (په جواب کي يي)

وويل: خير او شر (د خداي ﷻ له جانبه) پر

بندگانو مُقَدَّر دي (يعني په تقدير کي يي ليکل

شوي دي)، ورته وي ويل: خداي ﷻ خير او

شر (دواړه) پيدا کړي دي؟ ويل يي: هو، خداي

ﷻ هغه (توله) په تقدير کي ليکلي دي»^(۳).

(۱) شرح اصول اعتقاد اهل السنة والجماعة ۱/۱۵۷.

(۲) مناقب الامام احمد ۱۶۹، ۱۷۲ صفحه ددار الآفاق الجديدة چاپ.

(۳) السنة دخلال تأليف (ق-۸۵).

(۳) او دالسنة په کتاب کي چي دامام احمد تالیف دی راغلي دي چي وايي: «او قضاء او قدر خير او شر بي، لږ او ډير بي، ظاهر او باطن (بنکاره او پست) بي، بنايسته او بد رنگه بي، اول او آخر بي، دخدای ﷻ له جانبه دي، هغه بي دبندگانو په تقدير کي ليکلي دي، او هيڅ څوک دخدای ﷻ له ارادې نه خارج ندی، او نه بي له قضاء او قدر نه تجاوز کولای شي»^(۱).

(۴) خلال له محمد بن ابو هارون له ابو الحارث نه نقل کوي وايي: «له ابو عبد الله نه مي واوريدل چي وايي: خدای ﷻ طاعتونه (نيک کارونه) او گناهونه، او خير او شر بي په تقدير کي ليکلي دي، نو څوک چي بي خوشبخت (او دسنة عمل خاوند) وليکی، نو هغه به خوشبخته وي، او څوک چي بي بد بخته (د بد عمل خاوند) وليکی،

نو هغه به بدبخته وي»^(۱).

(۵) عبد الله بن احمد وايي: له پلار نه مي واوريدل چي كله علي بن جهم دهغه چا په باره كي پوښتنه كړي و كړه چي دقدريه وو په عقیده وي، كافر دی (او كه نه)؟ (احمد) ويل: «كه د(خدای ﷻ) نه يي انكار وكړ، او ويي ويل: چي خدای ﷻ (مخكي) عالم نه وو، تر خو پوري چي علم يي خلق او پيدا كړ، نو بيا عالم شو (يعني علم ورته حاصل شو)، نو دا سړي دخدای ﷻ له علم نه انكار وكړ او هغه كافر دی»^(۲).

(۶) عبد الله بن احمد وايي: له پلار نه مي بل څلي په قدريه وو پسي دلونځ كولو پوښتنه وكړه، ويل يي: كه يي له خپلي عقیدي شخه دفاع كوله او هغه ته يي (خلك) را بلل، نو لمونځ مه پسي كوه»^(۳).

(۱) السنة دخلال تأليف (ق-۸۵).

(۲) السنة د عبد الله بن احمد تأليف ۱۱۹ صفحه.

(۳) السنة ۲۸۴/۱.

ج- د ایمان په باره کې دامام احمد اقوال:

(۱) ابن ابو یعلیٰ له احمد نه نقل کوي چې وايي: «د

ایمان له بهترینو خصلتونو نه یو دادی چې

(د مسلمان) دوستي او دښمني دخدای ﷻ

پاره وي»^(۱).

(۲) ابن جوزي له احمد نه نقل کوي چې وايي: «ایمان

زیاتیري او کمیري، لکه څنگه چې په حدیث

کې راغلي دي: «د ایمان په لحاظ له ټولو نه کامل

مؤمن هغه دی چې له ټولو نه بڼه اخلاق

ولري»^(۲) «...»^(۳).

(۱) طبقات الخنابلة ۲/۲۷۵.

(۲) دا حدیث احمد په مسند ۲/۲۵۰، او ابو داود په کتاب السنة،

باب الدلیل علی زیادة الإیمان ونقصانه ۶۰/۵ ح ۴۶۸۲، او

ترمذي په الرضاع، باب ما جاء فی حق المرأة علی زوجها

۴/۴۵۷ ح ۱۱۶۲ کې ټولو له ابو سلمه له ابو هریره نه

روایت کړی دی، او ترمذي دهغه په باره کې وايي: «وهذا

حدیث حسن صحیح».

(۳) مناقب الامام احمد ۱۷۳، ۱۵۳، ۱۶۸ صفحہ.

(۳) او خلال له سليمان بن اشعث^(۱) نه نقل کوي وايي: «ابو عبد الله وايي: لمونخ او زکات او حج او نیک کار دایمان له جملې نه دی، او گناهونه ایمان کموي او نقصان ورته رسوي»^(۲).

(۴) عبد الله بن احمد وايي: «له پلار نه مي دهغه چا په باره کي پوښتنه وکړه چي وايي: ایمان قول او عمل دی، زیاتیري او کمیري، خو په هغه کي استثناء^(۳) روا نه بولي، آیا هغه له مرجئه وو نه دی؟ ویل یي: هیله مند یم چي له مرجئه وو نه به نه وي، له پلار نه مي واوریدل چي وايي: دهغو کسانو (په خلاف) چي استثناء نه کوي دلیل

(۱) هغه ابو داود سليمان بن اشعث بن اسحاق السجستاني دسنن (ابو داود) مؤلف دی، ذهبي دهغه په باره کي وايي: «الإمام، الثبت، سيد الحفاظ، په ۲۷۵هـ کال کي وفات شوی دی».

تذكرة الحفاظ ۲/۵۹۱، او تاريخ بغداد ۹/۵۵ دي وککل شي.

(۲) السنة دخلال تأليف (ق-۹۶).

(۳) استثناء په ایمان کي داده چي ووايي: زه ان شاء الله مؤمن یم.

(ژباړونکی)

دادی چي پیغمبر ﷺ دقبرونو خاوندانو (مړو ته
 دسلام او دوغا په وخت کي) فرمایي: «او مور
 هم ان شاء الله تاسو پسي درتلونکي
 یو» (۱) . (۲)

(۵) عبد الله بن احمد وايي: «له پلار نه مې واوریدل چي
 دمرجه وو دمنهې په باره کي عني پوښتنه وشوه،
 وي ويل: مور وايو: ايمان قول او عمل دی،
 زیاتېري او کمېري، کله چي (مؤمن) زنا وکړي او
 شراب وچښي نو ايمان يې ناقص شي» (۳) .

د- د صحابه وو په باره کي دامام احمد اقوال:

(۱) د السنة په کتاب کي چي دامام احمد تالیف دی
 راغلي دي (چي وايي): «د سنتونو نه یو دادی

(۱) دا حدیث مسلم په کتاب الجنائز، باب ما یقال عند دخول
 القبور والدعاء لأهلها ۲/۶۶۹، له عطاء له عائشې رضي الله
 عنها نه روایت کړی دی.

(۲) السنة د عبد الله بن احمد تالیف ۱/۳۰۷-۳۰۸ تحقیق شوی چاپ.

(۳) السنة د عبد الله بن احمد تالیف ۱/۳۰۷ .

چي دپيغمبر ﷺ داصحابو نيك صفات او كارونه بيان كړو، او دعيونو او كوم مخالفتونه چي دهغوی په مينځ كې پيدا شوي دي دهغه له ذكر او يادولو نه ډډه وكړو، او څوك چي دپيغمبر ﷺ داصحابو او يالديو شخصه ديوه بد ووايي نو هغه مبتدع، او رافضي، او خبيث، او احمق دی، چي خدای ﷻ به دهغوی نه هيڅ صدقه (او خيرات) او نيك كار قبول نكړي، بلكه (د صحابه وو ﷺ) سره دوستي لړل سنت دي، او هغوی ته دوعا كول عبادت دی، او په هغوی پسي اقتداء كول (د نجات) وسيله ده، او دهغوی د اعمالو او اخلاقو پيروي فضيلت دی»، او بيا يې وويل: «د پيغمبر ﷺ اصحاب له څلورو (خليفه گانو) نه وروسته بهترين دخلگو دي، او هيچ چاته ندي روا چي ددوی له عيونو نه څه ذكر كړي، او ددوی دهيڅ يوه بد بايد ونه ويل شي او عيونه يې ذكر نشي، څوك چي دا كار كوي نه بنيابي

چي پاچا او حاڪم ورته عفو و ڪري، بلڪه سخته
سزا به ورڪوي»^(۱).

(۲) ابن جوزي و مسدد ته داحمد ليڪ ذکر ڪري،
چي په هغه کي راغلي دي: «او دا چي دصحابه
وو نه دلسو ڪسانو: ابو بڪر او عمر او عثمان او
علي او طلحة او زبير او سعد او سعيد او عبد
الرحمن بن عوف او ابو عبيدة بن الجراح لپاره
دجنت شاهدي وواي، او چا ته چي پيغمبر ﷺ
دجنت شاهدي ورڪري وي، نو مور هم ورته
دجنت شاهدي ورڪوو»^(۲).

(۳) عبد الله بن احمد واي: «له پلار نه مي دامامانو په
باره کي پوښتنه وکړه (چي هغه څوڪ دي)؟، ويل
يي: ابو بڪر، بيا عمر، بيا عثمان، (او) بيا علي»^(۳).

(۱) كتاب السنة دامام احمد تأليف ۷۷-۷۸ صفحه.

(۲) مناقب الامام احمد دابن جوزي تأليف ۱۷۰ صفحه، ددار
الآفاق الجديدة چاپ .

(۳) السنة ۲۳۵ صفحه.

(۴) او عبد الله بن احمد وايي: «له پلار نه مي دهغو کسانو په بتاره کي پوښتنه وکړه چي وايي: علي خليفه ندى، ويل يي: دا (ډيره) بده او ناوړه خبره ده»^(۱).

(۵) ابن جوزي له احمد نه نقل کوي چي وايي: «خوک چي و علي ته خلافت ثابت تکړي، هغه گمراه دی، او په خپل قوم کي دخره په (شان) دی»^(۲).

(۶) ابن ابو يعلى له احمد نه نقل کوي چي وايي: «چا چي علي عليه السلام دخلافت پر خوکي نه کښيناوه، نو له هغه سره خبري مه کوی، او مه بنځه ورکوی»^(۳).

هـ — امام احمد په دين کي له (بيهوده او بيخايه) خصومت او بحث کولو نه منع کوي:

(۱) ابن بطة له ابو بکر مروزي نه نقل کوي وايي: «له

(۱) السنة ۲۳۵ صفحه.

(۲) مناقب الام احمد ۱۶۳ صفحه، ددار الآفاق چاپ.

(۳) طبقات الخنابلة ۴۵/۱.

- ابو عبد الله نه مي واوريدل ويل يي: څوك چي په علم کلام ځان مشغوله کړي، کاميابه به نشي، او څوك چي په علم کلام ځان مشغوله کړي، دجهميه وو له عقائدو نه به په امان کي نه وي»^(۱).
- (۲) ابن عبد البر په جامع بيان العلم وفضله کي له احمد نه نقل کوي وايي: «د علم کلام خاوند به هيڅکله کاميابه نه وي، او هيڅ څوك به ونه گوري چي په علم کلام مشغول شوی وي مگر دا چي په زړه کي يي فساد وي»^(۲).
- (۳) هروي له عبد الله بن احمد بن حنبل نه نقل کوي وايي: «پلار مي و عبيد الله بن يحيى بن خاقان»^(۳)

(۱) الإبانة ۲/ ۵۳۸ .

(۲) جامع بيان العلم وفضله ۲/ ۹۵، ددار الكتب العلمية چاپ .

(۳) هغه ابو الحسن عبيد الله بن يحيى بن خاقان التركي ثم البغدادي دی، ذهبي دهغه به باره کي وايي: الوزير كبير ... دمتوکل او معتمد سره وزير وو. او دمتوکل په نزد يي لوړ مقام درلود، او وزير مهربانه او سخي وو. او ابن ابو يعلى وايي: الزمور له امام (احمد) نه يي بعضي شيان نقل کړي دي، له هغه جملې نه دادی چي وايي: له احمد نه مي واوريدل چي ويل يي: -

ته وليکل: ته دعلم کلام خاوند نه يي، او زما په نزد علم کلام هيڅ اهميت نلري، خو يوازې هغه شی (اهميت لري) چې دخداى ﷻ په کتاب او دپيغمبر ﷺ په حديث کې راغلی وي، اما بيله دى نه په نورو شيانو کې بحث کول بڼه او غوره کار ندى»^(۱).

(۴) ابن جوزي له موسى بن عبد الله طرسوسي نه نقل کوي وايي: «له احمد بن حنبل نه مې واوريدل چې وايي: له اهل کلام سره مه کښيښي، ولو که له سنتو او حديثو نه هم دفاع وکړي»^(۲).

(۵) او ابن بطه له ابو الحارث صايغ نه نقل کوي وايي: «خوځ چې له علم کلام سره مينه لري، نو

«د پاچاهانو له پيسو نه مخان ساتم، ولو که حرامې (هم) نه وي»، او په ۲۶۳هـ کال کې وفات شوى دى».

سير اعلام النبلاء ۹/۱۳، او طبقات الخنابلة ۱/۲۰۴ دي وکتل شي.

- (۱) ذم الکلام (ق-۲۱۶-ب) .
 (۲) مناقب الامام احمد ۲۰۵ صفحه.

هغه به بي هيڅکله) له زړه نه ونه وځي، او هيڅکله به د علم کلام خاوند کاميابه ونه وي»^(۱).

(۶) او ابن بطة له عبید الله بن حنبل نه نقل کوي وايي: «پلار مې ماته روايت وکړ ويي ويل: چي له ابو عبد الله نه مې واوريدل چي ويل يي: له سنت او حديث نه پيروي وکړي ځکه چي خدای ﷻ به تاسي له هغه نه گټمن کړي، او له (بيخايه) مجادلي او بحث کولو نه ډډه وکړي، ځکه څوک چي علم کلام خوښوي (هيڅکله به) کاميابه نشي، او څوک چي علم کلام خپله دنده وگرځوي (نو) انجام به يې بدعت وي، ځکه چي علم کلام نيك کار ته څوک نه رابولي، او زه علم کلام او بي فايدي خصومت او بحث کول نه خوښوم، او (کوښښ وکړي) په سنتو او

(۱) الابانة دابن بطة تأليف ۵۳۹/۲ .

دصحابه وو په آثارو^(۱) او دفته (په احکامو) څان پوه کړی او دهغه پیروي وکړی چې له هغه نه به گټه تر لاسه کړی، او علم کلام او یهوده بحث کول پرېږدی، مور: (سلف صالح) ولیدل چې دا شیان یې نه پېژندل، او له اهل کلام نه یې دده کوله، او دعلم کلام انجام سه انجام ندی، خدای عزوجل دي مور: او تاسي له فتنو او دهلاکت داسبابو نه په خپل حفظ او امان کي وساتي^(۲).

(۷) ابن بطة په الابانة کي له احمد نه نقل کوي چې هغه وايي: «چي حوک وويي چې علم کلام سره مينه لري، نو له هغه نه ډډه وکړه»^(۳).

دا وه دامام احمد رحمة الله عليه داقوالو يوه مجموعه چې داصول دين د(مختلفو) مسائلو او دعلم کلام په باره کي مو له هغه نه نقل او بيان کړل.

(۱) آثار دصحابه وو اقولو او اعمالو ته وايي. (ژباړونکی)

(۲) الابانة دابن بطة تأليف ۵۳۹/۲ .

(۳) الابانة دابن بطة تأليف ۵۴۰/۲ .

خاتمه

له تیرو خبرو نه داسې معلومیږي چې دڅلورو امامانو اقوال (د عقیدې او اصول دین د مختلفو مسائلو په باره کې) یو دي، او ټول یو نظر لري، په استثناء دیوې مسئلې نه چې امام ابو حنیفه په هغه کې له نورو نه بیل نظر لري، چې هغه دایمان مسئله ده، او ویل کېږي چې هغه له دې قول نه رجوع کړی ده.

نو دا هغه عقیده ده چې ښايي ټول مسلمانان سره راټول (او متحد) کړي او (د دین په اساسي) مسائلو کې یې له اختلاف نه وساتي، ځکه دا عقیده له قرآن او پیغمبر ﷺ له حدیث نه اخیسته شوی ده، او ډیر لږ کسان دي چې ددغو امامانو په عقیده باندې (پوره) خبر وي، او په صحیح توګه په هغه پوهیدلای شي، ځکه (د ډیرو خلګو په نزد) دا خبره مشهوره ده چې ګواکې ددې څلورو امامانو عقیده دتفویض^(۱) عقیده

(۱) اهل تفویض هغه کسان دي چې دخدای ﷻ دصفاتو په باره کې چې کوم آیات او احادیث راغلي دي دهغه په باره کې =

ده، دشرعي نصوصو نه (بيله دی چې په ژبه یې) قراءت کړي، په بل څه نه پوهیږي، او ګواکي خدای ﷻ وحي بيهوده او بي معنی نازله کړیده، پداسې حال کې چې خدای ﷻ فرمایي: ﴿كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾^(۱).

او فرمایي: ﴿وَأَنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ * نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ * عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ * بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ﴾^(۲).

وايي: مور د هغو په معنی هيڅ نه پوهیږو او په هغه باندې خدای ﷻ ښه پوهیږي. (ژباړونکی)

(۱) دص سورت، ۲۹ آیت، ترجمه: «(کوم شی چې مې وتانه واستاوه هغه) مبارک کتاب دی چې پر تا مې نازل کړ، تر څو دهغه په آیاتونو کې غور او فکر وکړی، او ترڅو د(سالم) عقل خاوندان له هغه نه پند او عبرت واخلي».

(۲) دالشعراء سورت، ۱۹۲-۱۹۵ آیت، ترجمه: «او بيله شکه چې دا (قرآن) دمخلوقاتو درب لخوا نه نازل شوی دی، هغه روح الامین (جبریل) ستا پر زړه نازل کړی دی تر څو (و خپل قوم ته) له ویرونکو نه شي، (او هغه مې) په روښانه او واضحه عربي ژبه (در واستوی تر څو ستا قوم پری پوه شي)».

او فرمایي: **(إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ)**^(۱).

نو خدای ﷺ قرآن دهغه دآیاتونو دتدبر او پوهیدلو او عبرت اخیستلو لپاره نازل کړی دی، او (همدارنگه یې) دا خبره وکړه چې هغه یې په روښانه (د پوهیدلو وړ آسانه) عربي ژبه نازل کړی دی ترڅو خلک یې په معنی (او محتوی) پوه شي، نو پداسې حال کې چې هغه خدای ﷺ دهغه دآیاتونو دفهم او تدبر لپاره په روښانه عربي ژبه را استولی وي، نو ښایي چې معنی یې دهغو کسانو لپاره چې ورته را استول شوی دی دهغوی دژبې مطابق دپوهیدلو او فهم وړ وي، او که معنی یې دفهم وړ نه وي، نو دهغه را استول او نازلول به یهوده او بی فایده کار وي، (چې خدای ﷺ له داسې کار نه مبرا او منزله دی)، ځکه دکومو کلماتو نازلول چې

(۱) دیوسف سورت، ۲ آیت، ترجمه: «بیله شکه چې موز هغه عربي قرآن نازل کړ، ترڅو په (په معنی یې) پوه شی».

هغه ديو قوم په نظر بي معنی او مهمله كلمات وي، له هغه نه دهیڅ نوع فايدي تصور نشي کيدلای.

نو دا خبره (يعني دتفويض عقیده هغوی ته نسبتول، په حقيقت کي) دصحابه وو او تابعينو او امامانو پر عقيدی باندي يو (لوی) جنايت دی، او پدی خبره کي و هغوی ته داسي همت متوجه کيږي چي هغوی ځني بري او پاک دي، ځکه هغوی لدی نه چي دنبوت عصر ته ډير نژدی وه، نو دوحی دنصوصو (قرآن او حديث) باندي (له هر چا نه زیات) پوهيدل، بلکه هغوی له هر چا نه (زیات) ددی صفت وړ او مستحق دي، ځکه هغوی دخدای ﷻ په مختلفو انواعو عبادت کاوه چي هغه يي دقرآن او حديث له محتوی نه درک کړي وه، او پدی عقیده وو چي هغه حقيقتاً او شرعاً دخدای ﷻ له جابه دي، نو کله چي (هغوی) و خپل خدای ﷻ ته دوصول او رسيدلو لار پيژندلی وي، (نو) څنگه به ممکنه وي چي خپله دهغه (ذات) يي دکمال په صفاتو نه وي پيژندلی، او نه يي دهغه نصوصو معنی درک کړی

وي چي دهغه په واسطه خدای ﷻ خپل ځان و
بندگانو ته ورپیژندلی دی.

نو ددي خبري نتیجه داده چي ددي څلورو امامانو
عقیده (په ټوله معنی) صحیح عقیده ده چي له هغه پاک
او ستره منبع نه سرچشمه اخلي، چي هغه قرآن او
حدیث دی او پر هغه باندي هیچ نوع دتاویل او تعطیل
او تشبیه او تمثیل^(۱) غبار نشته، ځکه چي اهل تعطیل او
تشبیه دخدای ﷻ له صفاتو نه بيله هغه فهم نه چي
دبندگانو له صفاتو نه بي لري، په بل څه نه پوهیږي، او
دا کار دهغه فطرت مخالف دی چي خدای ﷻ خپل
بندگان پر هغه پیدا کړي دي، او هغه (فطرت) عبارت
لدى (قاعدی) نه دی: چي دهغه (يعني خدای ﷻ)

(۱) تاویل دی ته وايي چي له لفظ نه ظاهري او راجحه معنی وانه
خیستل شي، او بله احتمالي معنی ځنی مراد شي چي دهغی
لپاره څه دلیل موجودنوي.

او تعطیل دخدای ﷻ دصفاتو نفی کولو ته وايي.
او تشبیه او تمثیل دخدای ﷻ صفات دمخلوقاتو له صفاتو سره
مشاهدت ورکولو ته وايي. (ژباړونکی)

دمثل په شان بل شی نشته، نه یې په ذات کې او نه یې په صفاتو کې او نه یې په افعالو کې.

له خدای ﷻ نه غواریم چې دا کتاب دمسلمانانو لپاره داستفادی وړ وگرځوي، او هغوی پر یوه عقیده، چې دقرآن او حدیث عقیده ده، او دپیغمبر ﷺ دستتو او هداياتو پر پیروي باندي (یو ځای) راتحول کړي.

والله من وراء القصد وهو حسبنا ونعم الوكيل،
وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين، وصلى الله على
نبينا محمد.

د موضوعات فهرست

موضوع	صفحه
سرېزه	۱
اول مبحث: څلور واړه امامان (ابو حنيفه، شافعي، مالک، او احمد)	
دايمان دمستلي نه پرته داصول دين دنورو ټولو مسائلو په هکله يو	
نظر لري.....	۴
دوهم مبحث: دامام ابو حنيفه رحمة الله عليه عقیده.....	۱۰
أ- دتوحيد په باره کي دامام ابو حنيفه اقوال	۱۰
ب- دقضاء او قدر په باره کي دامام ابو حنيفه اقوال	۲۳
ج- دايمان پ باره کي دامام ابو حنيفه اقوال	۲۹
د- دصحابه وو په باره کي دامام ابو حنيفه اقوال	۳۱
ه- ابو حنيفه په دين کي له بيخايه خصومت او بحث کولو نه	
منع کوي	۳۳
درېم مبحث: دامام مالک رحمة الله عليه عقیده.....	۳۹

- ۳۹..... ا- دتوحید په باره کي دامام مالک اقوال
- ۴۷..... ب- دقضاء او قدر په باره کي دامام مالک اقوال
- ۵۱..... ج- دایمان په باره کي دامام مالک اقوال
- ۵۳..... د- دصحابه وو په باره کي دامام مالک اقوال
- ه- امام مالک په دین کي له بیخایه خصومت او بحث کولو نه منع کوي..... ۵۷
- خلورم مبحث: دامام شافعي رحمة الله عليه عقیده..... ۶۴
- ۶۴..... ا- دتوحید په باره کي دامام شافعي اقوال
- ۸۳..... ب- دقضاء او قدر په باره کي دامام شافعي اقوال
- ۸۶..... ج- دایمان په باره کي دامام شافعي اقوال
- د- دصحابه وو په باره کي دامام شافعي اقوال..... ۱۰۴
- ه- امام شافعي په دین کي له یهوده او بیخایه خصومت او بحث کولو نه منع کوي..... ۱۰۷
- پنځم مبحث: دامام احمد رحمة الله عليه عقیده..... ۱۱۰

- أ- دتوحيد په باره کي دامام احمد اقوال ۱۱۰
- ب- دقضاء او قدر په باره کي دامام احمد اقوال ۱۱۶
- ج- دایمان په باره کي دامام احمد اقوال ۱۱۹
- د- دصحابه وو په باره کي دامام احمد اقوال ۱۲۱
- هـ- امام احمد په دين کي له بيهوده او بيخايه خصومت او بحث
کولو نه منع کوي ۱۲۴
- خاتمه ۱۲۹
- دموضوعاتو فهرست ۱۳۵

په کتاب کې دلهجې په اختلاف سره ديو معنی لرونکو کلماتو لست

معنی	کلمه	معنی	کلمه
بوټان، گوتونه	بوټونه	ثابتوي	اثباتوي
مشغولتيا	بوخت والی	پوهه، فهم	ادراک
جدا، جلا	بیل	گرځولي	ارولي
بي فاندې	بیهوده	صحابه، اصحابان	اصحاب
پدا شان، دا رنگي	پدې ډول	فرمانبرداري، تابعداري	اطاعت
پدې ډول	پدې توگه	ویل کيږي	اطلاق کيږي
وسعت، پراخوالی	پراختيا	عقیده، ایمان، باور	اعتقاد
خلاصول، بر سیره کول	پرايستل	يو يو کس	افراد
علاوه	پرنه	نظريات، سوچونه	افکار
بښې	بښې	نظريات، خبري	اقوال
گرځيدل، کتل	پلټنه	اعضاء	اندامونه
خرمن، پوتکی	پوست	منطقيان	اهل کلام
تپوس	پوښته	خبري کول	بحث
پوی	پوه	بد شکه	بد رنگه
متابعت	پروي	حصه، قسمت	برخه
پريږدي	ترک کړي	په حیل کې	بندي
بيان	تعبير	غوره، ښه	بهتره

معنی	کلمه	معنی	کلمه
غوڅول، پریکول، شکول	څیړول	وعدہ	تعهد
غوڅ، پریکړی، شکیدلی	څیري	بدلون	تغیر
محفوظ	خوندي	کلک، محکم، مضبوط	ټینګ
محفوظ	خوندي	ټپه، وچولی	تندی
بیرون، بهر	دباندي	له ښځي سره نزدیکت کول	جماع
پوهیدل	درک کول	پیریان	جنیات
لرلو	درلود	ځواب	جواب
دروغ	درواغ	ځواب ورکول	جواب ورکول
دروغجن، دروغزن	درواغجن	لازمي	حتمي
حمایت کول	دفاع کول	حفاظت	حراست
وظیفه	دنده	تربینه	څڼي
جهنم	دوړخ	دښځي میاشتنی مریضی یا عادت	حیض
جهنم	دوزخ	بیرون	خارج
سوج	ذهن	دزړه حضور او خاکسماری	خشوع

معنی	کلمه	معنی	کلمه
زر	ژر	بیانول	خرگندول
میرا، پاک	سالم	لیری شه	ډډه وکړه
پته خبره، راز	سر	میدانونه	ډگرونه
سرچینه	سرچشمه	شانتی، مثل، رنگ	ډول
تپوس	سوال	غږ	ډغ
گواه، گواهي	شاهد، شاهدي	رانه	را خخه
کیدای شي، ممکن	شاید	ترديدوي	ردوي
کوزیږي	بنکته کيږي	مرضی، خوبنه	رضایت
کوزیدل	بنکته کیدل	رنا	روښنایي
کنځا، بدرد	بنکنځل	پوهه، تعلیم	زده کړه
گڼل کيږي، حسابول کيږي	شمیرل کيږي	ځنگونه، ټکی، ټوټکی	زنگونه
خیز	شی	پیدا کیدل	زیږیدل
خیزونه	شیان	زیاتوالي مومي، زیادت کوي	زیاتیري
پاني	صفحات	نقصان	زیان
حالتونه	صورتونه	مترجم	ژباړن
زور، زیاتی	ظلم	ساتل، حفاظت کول	ژغورل

معنی	کلمه	معنی	کلمه
مخلوقات	کائنات	دیو شي دنشتوالي حالت او یا د موجودیت نه مخکي حالت	عدم
پوره	کافي	دورې	غبار
بريالی، خوش نصیبه، غالب	کامیاب	غصه، قهر	غضب
لویه گناه	کبیره گناه	هغه څه چي په جنگ کي له کفارو نه واخیستل شي	غنیمت
بنکته، کوز، لاندې	کبنته	ارتول، اچول	غورځول
کیناستل	کبنیناستل	فرض، مسنولیت، لازمي کار	فريضه
کيني	کبنيني	بهترې، بڼه والی، بزرگي	فضیلت
کینم	کبنینم	اصلي خلقت، دین	فطرت
فایده من	گټمن	له مینځه تگ، فاني کیدل	فنا
بیلاري	گمراه	لوړه کول	قسم یادول
بیلاري کوي	گمراه کوي	دزړه	قلبي

معنی	کلمه	معنی	کلمه
حساب کتاب کول	محاسبه	شمیرل	ګڼل
بې برخې	محروم	نقصان کول	کمیدل
عقیده لرم	معتقد یم	نقصان کوي، کموالی مومي	کمېږي
دوست	ملګری	څرنګوالی	کیفیت
ککړ، پلټ، ناولی، لړلی	مَلُوټ	لازمه ده	لازمېږي
قبول	منل	حاصلول	لاس ته راوړل
بې معنی	مهمله	پیدا کول، ګرځیدل	لټول
دریځ	موقف	پدې وجه	لدې جهته
خاوند	مېړه	مونځ	لمونځ
نا معلومه	نا آشنا	له طرفه	له جانبه
خلاف ورزي	نافرمانی	اوچت	لوړ
ککړتیا، پلټوالی	ناولتیا	اوچتیدل	لوړیدل
علامي، علام	نښي نښاني	لړي	لیري
لائقه نده	نه ښايي	خط	لیک
نقصان، خامي، عیب	نیمګړتیا	تکړه، پوه	ماهر
ضرور، حتماً	هر ورو	اخته، رابېسار، ګټر	مبتلا
حقله	هکله	نامعلومه	مجهوله

معنی	کلمه	معنی	کلمه
مرگ	وفات	هماغه شان	هماغسي
وکړو، وکي	وکړ	ارزو مند	هيله مند
وکي	وکړي	لانیق	وړ
اگر که	ولو که	وسيله	واسطه
ذکر کول	یادونه کول	ورکړو	ورپه برخ کړ
جوخت	یو خای	ورکي	ورکړي
		روښانوالی	وضاحت

Download From; Aghalibrary.com

Download From; Aghalibrary.com

Download From; Aghalibrary.com

Download From; Aghalibrary.com

اعترافات الأئمة الأربعة

(أبو حنيفة والشافعي ومالك وأحمد)

- رحمهم الله -

تأليف

د. محمد بن عبد الرحمن المحمدي

Download From; Aghalibrary.com

وَالْمَطْبُوعَاتُ وَالْبَحْثُ الْعِلْمِيُّ
وَزَاوَاةُ الشُّعُوبِ الْإِسْلَامِيَّةِ الْإِقْوَامِ الدَّعْوَةُ وَالْإِشْرَافُ
الْمَلِكَةُ الْعَرَبِيَّةُ السُّعُودِيَّةُ

١٤٣٥ هـ